

Borgertingets anbefalinger anden samling

BORGERTINGET
PÅ KLIMAOMRÅDET

Borgertingets anbefalinger anden samling

KOLOFON

Klimaborgertingets anbefalinger, 2. samling 2021

Projektledelse Fonden Teknologirådet

Ansvarshavende redaktør:

Lars Klüver

Layout: Teknologirådet, Søren B. Jepsen

Alle fotos er hentet fra unsplash.com

ISBN: 978-87-91614-68-2

Tryk: tryk2100.dk

Teknologirådet

Arnold Nielsens Boulevard 68A

2650 Hvidovre

DK

Telefon: +45 33 32 05 03

Mail:

tekno@tekno.dk

Tekno.dk

Rapporten findes også på Teknologirådets hjemmeside www.tekno.dk.

Teknologirådet, Februar 2022

Indholdsfortegnelse:

Forord: Borgertinget	4
Forord: Teknologirådet	6
Introduktion	7
Borgertinget som metode	8
Det danske Borgerting på klimaområdet	9
Borgertingets medlemmer	12
Borgertingets anbefalinger	15
Anbefalinger om Adfærden	16
1 CO2-afgift	17
2 Klimamærkning	19
3 Folkeoplysning	20
4 Holdbare produkter og det gode klimaliv	22
Anbefalinger om Forbruget	23
5 Grønt og bæredygtigt ressourceforbrug i den offentlige sektor	24
6 Forbrug og vækst	25
7 Forbrug, naturressourcer og klima	27
Anbefalinger om Landbruget	30
8 Landbruget, klimaet og naturressourcerne	31
Anbefalinger om Bygningerne	33
9 Det offentlige som grøn bygherre	34
10 Genanvendelse af byggematerialer	35
Anbefalinger om Transporten	37
11 Persontransport og infrastruktur	38
12 Cyklismen og det gode klimaliv	41
Anbefalinger om Energiforsyningen	42
13 Sammenhængende plan for omlægning af energiforsyningen	43
14 Energiforsyning på den korte bane	43
15 Geotermisk energi og varmepumper	44
16 Anvendelse af CCS	45
17 Finansiering af robust energiforsyning på den korte bane	46
18 Ramme for forskning og innovation	48
Bilag	50
1 Bilag – Borgertingets anbefalinger første samling	51
2 Bilag – Koncept for Borgertinget	61
3 Bilag – Borgertingets Retningslinjer	66
4 Bilag – Borgertingets faglige panel	68
5 Bilag – Udvælgelse af Borgertinge	70
6 Bilag – Programoversigt	74
7 Bilag – Mødedeltagelse	83
8 Bilag – Stemmeresultater	84

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Forord: Borgertinget

Med Hoved, Hjerte og Hånd

Kære politikere

94,7%

3,9% -1,3%

Klimakrisen truer. Det haster med tiltag, der kan begrænse dens følger, men mange borgere synes, det går alt for langsomt. Politikerne kritiseres for at være for tøvende og for at benytte sig af omstændelige beslutningsprocesser, der forsinker de nødvendige beslutninger. Det tager imidlertid tid og fører ofte til kompromisser, der svækker virkekraften af de trufne beslutninger, og det kan få katastrofale følger. Mange tvivler derfor på demokratiets evne til at løse klimakrisens udfordringer. Resultatet er, at mistilliden til vore politikere og til det demokratiske system vokser.

Borgertinget er et bindeled mellem befolkningen og politikere og er placeret i dette spændingsfelt mellem kravet om øget hastighed på den ene side og ønskerne om at bevare det demokratiske system på den anden.

Borgertinget består af 99 medlemmer, der er udvalgt ved en lodtrækning, gennemført af Danmarks Statistik, så sammensætningen af Borgertinget afspejler Danmarks befolkning med hensyn til alder, køn, bopæl, uddannelse, erhverv og indtægt. Tilsammen udgør vi således et minibillede af borgerne i Danmark.

Borgertinget er et eksempel på en samtale, der bør inkludere hele landet. En samtale om klimakrisen, der skal være baseret på en oplyst dialog mellem borgere, myndigheder, politikere, eksperter og interessenter. Stikordene kan her være "hoved, hjerte og hånd". Det vil sige, at oplysningen og dialogen skal bygge på faglig viden, bruge et let forståeligt sprog og rumme anvisninger på de handlinger, som den enkelte kan foretage sig. Borgertinget mener endvidere, at fremtiden ikke blot bør tegnes med sorte streger, men også pege på de gevinster, som en bæredygtig og menneskevenlig økonomi kan give os i form af bedre miljø, renere vand og luft, mere natur, mindre stress, bedre sundhed og mere fællesskab. Kort sagt: Det skal ikke blot handle om krise, men også rumme et håb.

Borgertinget har gennemført to samlinger. Første samling fandt sted fra efteråret 2020 til foråret 2021. Anbefalinger herfra kan læses på Klima-, Energi- og Forsyningsministeriets hjemmeside.

Anden samling fandt sted i efteråret 2021, og den har bestået af fire onlinemøder à 3 timers varighed, et møde à 5 timer samt to weekendmøder i henholdsvis København og Aarhus. Resultatet af den anden samling er 18 emner med i alt 73 anbefalinger. Borgertinget har stemt om dette forord og dets fire budskaber, samt om alle emner og anbefalinger, vi har forfattet. Anbefalinger og afstemninger præsenteres i denne rapport.

Her vil vi pege på nogle centrale budskaber fra Borgertinget:

Det haster

96,1% 3,9% 0,0%

Borgertinget er bekymret over en udvikling, der kan føre til de såkaldte tipping-points. Det vil sige katastrofer, der er så store, at de påvirker hele klodens økosystem, og som er af en sådan beskaffenhed, at det ødelagte ikke kan genskabes. For at Danmark gør sin andel for at undgå dem, skal vi give vores fair bidrag til at overholde 1,5 °C-målsætningen ved blandt andet at holde os inden for vores andel af det globale CO₂-budget. Det kræver handling her og nu. Borgertinget mener derfor, at økonomiske argumenter ikke må bremse de nødvendige handlinger. Klimakrisen skal behandles på samme resolute måde som Coronakrisen.

Indførelse af en CO₂-afgift

94,7% 1,3% 4,0%

Borgertinget finder det nødvendigt, at der i økonomien indbygges nogle mekanismer, så markedet trækker imod mere klimavenlige produkter og produktion. Vi anbefaler derfor en CO₂-afgift på tværs af alle erhverv på produktion af varer i Danmark. CO₂-afgiften skal fungere i sammenhæng med en produktafgift for importerede varer.

Et Folketing, der tager ansvar

85,5% 13,2% 1,3%

For at gennemføre de store forandringer, som klimakrisen kræver, ønsker Borgertinget et Folketing, der samler sine kræfter og tager ansvar i fællesskab og lægger særinteresser til side. Nogle eksempler: (1) Borgertinget ønsker, at staten skal kunne gennemtvinge omlægning af landbrugsjord og omlægge marker til skov. (2) Stat, region og kommune skal fungere som rollemodel, når det gælder miljørigtige byggematerialer og bygningsvedligeholdelse. (3) Staten, regionerne og kommunerne skal have fælles grønne retningslinjer for renovering af bygningsmassen. (4) Staten skal sikre ensartede og troværdige miljømærkninger. (5) Stat, region og kommune skal sikre ensartede billetsystemer i den offentlige trafik. (6) Staten skal nedsætte en uvildig taskforce, der er ansvarlig for igangsættelse og styring af projekter til fremme af CO₂-besparelser og andre investeringer, der bør gennemføres hurtigere, end markedet kan trække det.

Mere oplysning

89,2% 8,1% 2,7%

Hvis den grønne omstilling skal lykkes, er det nødvendigt med folkelig opbakning. Borgertinget går ud fra, at de fleste borgere i Danmark gerne vil leve et klimarigtigt liv, men de mangler oplysning og korrekt viden. Der skal derfor sikres en løbende oplysning til borgerne om klimaudfordringerne. Den folkelige oplysning skal bygge på dialog med alle berørte parter og foregå via allerede eksisterende medier, institutioner og foreninger. I værktøjskassen finder man dagblade, ugeblade, tv, radio, podcasts, weblogs, miljømesser og folkemøder. Oplysningen skal ikke mindst være lokalt forankret, og kommunerne skal forpligtes til at igangsætte oplysningskampagner i samarbejde med lokale aktører. Kommunerne skal stille ressourcer til rådighed i form af lokaler og ekspertviden. Folkebiblioteker, folkeskoler og folkeoplysningsforbund bør også inddrages, og det foreslås, at man afholder en fast årlig national klimadag, hvor alle landets kommuner og institutioner er med.

Ud over disse overordnede budskaber fremlægger Borgertinget på de følgende sider emner med hver deres tilknyttede anbefalinger. Tilsammen udgør de en sand skatteboks af overvejelser og forslag til klimahandling. Vi forventer, at Folketingets politikere fordyber sig i dem alle.

God læselyst.

Forord: Teknologirådet

Med denne rapport har Borgertinget på Klimaområdet fuldført den opgave, som de fik af aftalepartnerne bag Klimaloven i december 2019. Her fremgik det, at "Aftalepartnerne er endvidere enige om, at der frem mod den første klimahandlingsplan oprettes et borgerting, hvor borgerne kan få deres stemme hørt i tilrettelæggelsen af klimapolitikken."

I Koncept for borgertinget (se Bilag 2), som fulgte op på denne del af aftalen, fremgår det, at Borgertinget "får til opgave at debattere borgernære dilemmaer forbundet med den grønne omstilling samt give input og anbefalinger til udarbejdelse af klimahandlingsplanerne".

Borgertingets arbejde blev opdelt i to Samlinger. Første Samling skulle afvikles i foråret 2020 og anden i efteråret 2020. Men så kom Corona. Det betød en udskydelse af første Samling til start i oktober 2020 og til gennemførelse på online weekend- og aftenmøder. Anden Samling blev påbegyndt i oktober 2021 med fysiske weekendmøder og online aftenmøder.

Det er fra flere sider blevet foreslået, at Danmark burde få et permanent Klimaborgerting. I lyset af de metodiske eksperimenter, som Borgertinget på grund af Corona er blevet kastet ud i, må man konstatere, at der ikke er nogle metodiske hindringer for at realisere det. Borgertinget er som metode i forvejen særdeles plastisk og de to samlinger har tilsammen vist, at metoden kan tilpasses til de behov, der vil opstå frem til 2030 og derefter. Der findes en mængde værktøjer indenfor borgerinddragelse i politikudvikling, som kan integreres indenfor rammen af et borgerting. Man risikerer ikke at stivne rent metodisk med denne tilgang.

Koncept for borgertinget fokuserer på borgernære dilemmaer. Allerede den første Samling viste, at for borgerne er alt omkring klimaomstillingen "borgernært". Enten fordi den har indflydelse på det samfund, borgerne holder af og bekymrer sig for, fordi borgernes nære liv påvirkes, eller fordi borgeren selv skal være medspiller i omstillingen. Det opleves desuden personligt vedkommende, at klimakrisen har sammenhæng med andre store udfordringer, også på globalt niveau. Indholdsmæssigt er der derfor nok at tage fat på.

Borgertinget har igennem de to faser både været oppe i helikopterhøjde og dykket ned i detaljernes dybder. I en dansk sammenhæng er der behov for begge dele, fordi klimahandlingsplanerne både skal udstikke de langsigtede mål og veje og lægge op til konkrete beslutninger, hvor djævelen som bekendt ligger i detaljen. Også for landets borgere. Derfor vil det fortsat være vigtigt at høre deres stemmer.

Vi kan kun opfordre alle, der læser Borgertingets rapport, til at overveje anbefalingerne grundigt og forsøge at tænke dem ind i deres egen politik og praksis. Det er ikke kun politikere, der kan lære noget. Embedsværket, offentlige og private institutioner, virksomheder og finansverdenen er nogle af de aktører, som anbefalingerne retter sig imod.

Vi har i Teknologirådet haft den store ære at tage hånd om programlægning og facilitering af begge samlinger i Borgertinget. Den mulighed og oplevelse vil vi gerne takke for. Ikke mindst takke Borgertinget for.

Facilitatorerne fra Teknologirådet

Lars Klüver, Gy Larsen, Nicklas Bang Bådum, Aske Palsberg m.fl.

Introduktion

I december 2019 blev det med Aftale om klimalov besluttet, at Danmark skulle have sit første nationale borgerting på klimaområdet, hvor borgerne kan få deres stemme hørt i tilrettelæggelsen af klimapolitikken. Det blev efterfølgende besluttet, at Borgertinget skal bestå af 99 borgere, som udvælges af Danmarks Statistik ud fra nogle enkle kriterier såsom alder, køn, geografi, uddannelse og indkomst. De fik til opgave at debattere borgernære dilemmaer forbundet med den grønne omstilling samt give input og anbefalinger til udarbejdelse af klimahandlingsplanerne.

Dette skete gennem to Samlinger, også i nogle dokumenter benævnt som to 'faser'. Den første Samling foregik i perioden oktober 2020 til marts 2021, og er blevet afrapporteret i april 2021. Den anden Samling blev afviklet i oktober til december 2021 og publiceres med denne rapport i februar 2022.

De to Samlinger hænger delvist sammen. Borgerne fra første Samling blev tilbudt at deltage i anden Samling, hvilket 32 borgere gjorde, og Danmarks Statistik gennemførte derefter en rekruttering af yderligere borgere op til målet om 99 tilmeldte borgere. Der blev herigennem overdraget erfaring fra første til anden Samling. Emnerne i anden Samling er udviklet af Borgertinget og har kun et vist overlap med emnerne fra første Samling.

Denne rapport fra anden Samling i Borgertinget på Klimaområdet supplerer altså rapporten fra første Samling, som blev offentliggjort i april 2021. Det er derfor blevet valgt at genoptrykke første Samlings anbefalinger i denne rapport's Bilag 1, så læseren kan danne sig et fuldt overblik over dels alle anbefalinger fra begge Samlinger, dels udviklingen i, hvilke emner Borgertinget har valgt at tage op.

Rapporten formidler Borgertingets anbefalinger, men har også til formål at give læseren et overblik over Borgertinget som metode, både generelt, med hensyn til forskelle mellem første og anden Samling, og for at give indspil til eventuel fortsat anvendelse af metoden. Rapporten giver desuden indblik i, hvordan det danske Borgerting har arbejdet, og i sammensætningen af Borgertinget.

Materialet er ikke et udtryk for Klima-, Energi- og Forsyningsministeriets holdninger. Denne rapport er redigeret af Teknologirådet og fremstilling af Borgertingets forløb og Borgertinget som metode er udarbejdet af Teknologirådet, mens Borgertingets anbefalinger er udarbejdet af Borgertingets medlemmer og fremstillet i sin vedtagne form. Der er dog enkelte steder foretaget korrektur og mindre tekstjusteringer for at øge materialets læsbarhed.

God læselyst.

Borgertinget som metode

Borgerting er den danske oversættelse af Citizens' Assembly, som dækker over en række metoder, hvori en samling borgere fagligt oplyses om en samfundsudfordring og derefter udarbejder og stemmer om anbefalinger til, hvordan denne skal håndteres. Der er nogle karaktertræk, der ofte går igen i dette metode-område, og det danske Borgerting på klimaområdet er planlagt inden for den ramme:

- Borgerne er fundet gennem lodtrækning. Der udtrækkes tilfældigt og repræsentativt en stor gruppe af borgere, som inviteres til at være med. Ud af dem, der melder sig, sammensættes et borgerting, som afspejler landets demografi bedst muligt.
- Borgertinget er af en vis størrelse. I praksis gennemføres der borgerting med deltagelse af 25-150 borgere. Både i EU og globalt arbejdes der med ideer om Citizens' Assemblies med flere tusinde deltagere. Til det danske Borgerting udvælges 99 deltagere.
- Der holdes mange og lange møder. Der er set borgerting på op til otte hele weekendmøder, men der findes også eksempler ned til for eksempel én weekend og en række aftenmøder. I det danske har hver samling svaret til 3-4 weekends.
- Der skal være et politisk mandat. Det skal være politiske beslutningstagere, der har sat et borgerting i gang. De bør også love at lytte opmærksomt til Borgertinget og overveje dets forslag grundigt. Men, der findes borgerting igangsat af grønne organisationer, fonde mv. I Danmark er det igangsat af aftalepartnerne bag klimaloven, resultaterne overleveres til politikerne på et seminar med Borgertinget og indgår som baggrund for regeringens overvejelser på lige fod med klimapartnerskaberne.
- Borgertingets proces skal være transparent. Det sker ofte gennem hjemmesider, hvor processen rapporteres, ekspertudsagn, resultater mv. lægges frem. Der tilknyttes ofte evalueringer og følge forskning. Det sker i Danmark på KEFMs hjemmeside.
- Faciliteringen skal ske med armslængde. Det skal være en uafhængig "tredje part", der samarbejder direkte med Borgertinget for at sikre mod politisk indblanding i dets arbejde. Det er Teknologirådet i Danmark, der er den "tredje part".
- Borgertinget skal være velinformeret. I Danmark har Borgertinget fået et informationsmateriale, som er kvalitetssikret ved, at eksperter har haft det til gennemsyn. Desuden får Borgertinget et større antal mundtlige oplæg fra eksperter og interessenter.
- Borgertinget arbejder gennem dialog. Der veksles mellem plenum og gruppearbejde. Som hovedregel er borgertinget samlet i plenum under oplæg, debatter om processen, og når der konkluderes. Udvikling af anbefalinger og feedback foregår mest i mindre grupper.
- Indholdet prioriteres og skrives af borgerne selv. Der er meget stor forskel mellem forskellige borgerting på, hvor frit temaet har været for borgerne. Nogle gange gives et skarpt afgrænset tema – som for eksempel abortlovgivning i Irland. Andre gange er det meget åbent, som for eksempel klimaomstillingen i både Irland, UK og Danmark. Men uanset, hvor skarp afgrænsningen er, er det borgerne, der selv bestemmer, hvad de vil skrive om, og hvad de vil konkludere. Det er også borgertingets undergrupper, der i enighed skriver de tekster, der til sidst stemmes om.

Det danske Borgerting på klimaområdet

Det blev besluttet, at det danske Borgerting på klimaområdet består af 99 borgere, som udvælges af Danmarks Statistik ud fra nogle enkle kriterier såsom alder, køn, geografi, uddannelse og indkomst. Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet er koordinerende sekretariat for Borgertinget. For at sikre tillid og transparens, jf. OECD's principper om borgerinddragelse, blev der etableret tre garantier:

- Et fagligt panel bestående af 4-6 eksperter for at sikre kvalitet og faglig balance i temaer, informationsmateriale og spørgsmål til Borgertinget.
- En ekspert i borgerting og borgerinddragelse, som kan rådgive for at sikre, at processen er af høj kvalitet.
- En ekstern overordnet facilitator til Borgertingets samlinger.

Teknologirådet blev valgt som uafhængig overordnet facilitator og har stået for at lægge program til møderne, lede møderne og styre produktionen af Borgertingets resultater. Undervejs er det faglige panel blevet konsulteret især for under første samling at sikre kvalitet i informationsmaterialet og til begge samlinger at pege på mulige oplægsholdere til Borgertingets møder. Til begge samlinger er der ved lodtrækning etableret en planlægnings / kontaktgruppe bestående af fem medlemmer af Borgertinget samt én person fra Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet og én person fra Teknologirådet, hvori processen blev drøftet for at sikre enighed om forløbet.

Første Samling blev oprindeligt planlagt til at skulle foregå over tre weekender i 2020. Grundet COVID-19 udviklingen blev der truffet beslutning om at starte Borgertinget op online i oktober 2020 med et mål om at kunne give anbefalinger i foråret 2021. Rapporten med detaljeret beskrivelse af forløbet kan findes på <https://kefm.dk/klima-og-vejr/borgertinget>

Forløbet i anden Samling ses i figuren på næste side og beskrives herunder. Programmerne for møderne kan ses i bilag 6.

Under første weekendmøde var der to opgaver. Den første var at få skabt et integreret borgerting, hvor alle borgere – de der havde været med i første samling og de, der tiltrådte på anden samling - lærte hinanden at kende, fandt sammen i de redaktionsgrupper, der skulle skrive oplæg til emner og anbefalinger og var afklarede om Borgertingets rolle og egne forventninger. Den anden opgave var "bottom-up" at finde de temaer og undertemaer, som Borgertinget ville arbejde med. Borgerne brainstormede emner, pointer og udfordringer, som derefter blev samlet i temaer. Der blev så stemt på temaerne. Det resulterede i 3 temaer: Forbrug og adfærd; Bolig og byudvikling; Robust bæredygtig energiforsyning. For hvert tema blev der defineret nogle undertemaer og borgerne blev ved lodtrækning fordelt ud i de redaktionsgrupper, der skulle skrive om hvert deres undertema. Redaktionsgrupperne påbegyndte struktureringen af deres undertema. Foruden de tre temaer blev der udpeget nogle emner, som skulle tages med i Borgertingets forord til rapporten.

På de 4 onsdage efter første weekend blev der afholdt aftenmøder. Det første aftenmøde gav input, der var relevant for alle tre temaer, med 15 minutters oplæg fra fire eksperter og interessenter, efterfulgt af gruppearbejde. De næste tre aftenmøder var dedikerede til hvert deres tema. De bestod af 1 time med oplæg, 1 time med en paneldebat og 1 time, hvor borgerne tog noter. Typisk blev der givet 10-15 minutters oplæg fra 3 oplægsholdere og paneldeltagerne gav hver et 5 minutters indlæg, hvorefter der var debat og spørgsmål/svar. Under gruppearbejdet tog redaktionsgrupperne noter både til brug for deres eget undertema og som input til grupper med andre undertemaer.

2021

Oktober

1. Weekendmøde30.-31. Oktober
2021

Weekendmødet i slutningen af november havde alene til opgave at få færdiggjort tekster på samtlige emner. Redaktionsgruppernes opgave var at skrive et udkast til emnebeskrivelse med vurderinger og anbefalinger. De havde undervejs mulighed for at stille spørgsmål til 4 eksperter på et online møde, få feedback fra andre grupper eller hele Borgertinget, hvorefter de færdiggjorde deres tekst.

November

Aftennemøde om temaer

3. November 2021

Efter weekendmødet var der en uge, hvor grupperne på eget initiativ kunne arrangere aftenmøder og færdiggøre teksterne, hvilket kun ganske få grupper valgte at gøre. En lille uge før sidste aftenmøde blev alle tekster sendt til Borgertinget, så alle kunne forberede sig inden afstemningerne.

Afstemningerne foregik på sidste aftenmøde. Borgertinget blev gennem lodtrækning opdelt i 4 grupper. Ledet af Teknologirådet blev der givet kommentarer til alle tekster og alle anbefalinger, og der blev stemt online. De borgere, der ikke var vant med online tjenester, kunne stemme på en skriftlig stemmeseddel.

De to weekendmøder foregik fysisk, og alle aftenmøder foregik online.

Aftennemøde om energiforsyning10. November
2021

Anden samling vil blive afsluttet med et møde på Christiansborg mellem Borgertinget, KEF-udvalget og ministeren. Mødet var fastsat til 23. januar 2021, men blev udskudt til senere på året på grund af væksten i antal dagligt corona-smittede.

Nogle særpræg og erfaringer fra det samlede forløb:

- Det danske forløb blev designet til at muliggøre, at borgerne både kunne konkludere på de **store linjer og de små detaljer i klimaomstillingen**. Det skyldes den særlige danske situation, at vi dels allerede er i gang med at implementere konkrete løsninger, dels har en klimalov, som strukturerer det længere sigt i omstillingen. Der er behov for borgerinput til begge dele.
- **Hele tekster – ikke kun anbefalinger.** Det danske Borgerting skriver en sammenhængende tekst om hvert emne, hvor det forklarer de udfordringer, det har set, og vurderer situationen. Herefter præsenteres korte anbefalinger om emnet. Det er tidskrævende, men det sikrer dels grundige overvejelser inden anbefalingerne bliver formuleret, og det hjælper til, at modtageren både forstår ens intentioner og de løsninger, man peger på. Vil man have indflydelse, må man sikre, at man er blevet forstået.
- **Resultater hen ad vejen.** Da Klimaloven medfører, at der hele tiden skabes klimapolitik, er det valgt løbende at give resultater fra Borgertinget i form af de to Samlinger. Det danske Borgerting skal altså ses som en kontinuert proces, der med jævne mellemrum føder ind i den politiske debat. Det er en erfaring, som bør tænkes ind, hvis det vælges at gøre Borgertinget til en fast del af formuleringen og implementeringen af klimapolitikken frem til 2030.
- I første Samling gik alle møderne online grundet udviklingen af COVID-19 situationen. Det gav nogle vigtige erfaringer, som medførte, at weekendmøderne blev fysiske og aftenmøderne online i anden Samling. Der er fordele og ulemper ved **både fysiske og online møder**. I fremtiden vil man nok se, at det bliver blandet – nogle weekendmøder fysisk, suppleret med online aftenmøder – som det danske Borgerting i den anden Samling.
- **Ikke kun weekender**, som det er set i andre nationale borgerting. Ved at anvende både weekender og aftenmøder kunne arbejdet på de online aftenmøder have et klart fokus, hvorimod weekenderne kunne bruges til at favne hele opgaven. Kombinationen muliggjorde også i anden Samling, at der kunne afholdes et møde hver uge, hvilket gjorde forløbet betragteligt kortere end i første Samling.

December

Aftennemøde med afstemninger15. December
2021

- Der er eksperimenteret med at sætte scenen for samlingernes temaer både "**top-down**" og "**bottom-up**".
 - **Første weekendmøde** i første Samling var domineret af oplæg fra eksperter udvalgt af det faglige panel og Teknologirådet. På den baggrund brainstormede borgerne pointer, som Teknologirådet derefter samlede i temaer og undertemaer, der alle blev behandlet i Borgertinget. Borgertinget valgte yderligere at samle nogle af pointerne i et ekstra tema. Dette kan kaldes en "delvis top-down rammesætning" fra arrangørernes side.
 - **I anden Samling** blev der anvendt en "bottom-up" tilgang til at definere temaerne, som beskrevet ovenfor. Her var det borgerne, der definerede temaerne gennem brainstorm, tematisering og afstemning.
 - **Erfaringen** er nok, at en blanding ville være det stærkeste. Ovenfra definerede temaer kan være med til at sikre relevans og god timing i forhold til den politiske proces. Borgerdefinerede temaer kan sikre, at den politiske proces tilføres nye vinkler og et input, der reelt er borgernært. Så lagt sammen er resultaterne fra de to Samlinger nok skruet sammen på den bedst mulige måde.
- Der er holdt fast i et **lodtrækningsprincip** i hele forløbet. Rekrutteringen er foretaget ved lodtrækning. Redaktionsgrupperne, kontaktudvalget og en særlig redaktionsgruppe til "Borgertingets forord" blev alle sammensat gennem lodtrækning i Borgertinget. Det er gjort for at sikre, at grupperne ikke blev domineret af særinteresser, hvilket kunne ske, hvis borgerne frit kunne vælge, hvilket tema de ville arbejde med.
- **Selvfaciliterende grupper**. Danskerne er vant til at samarbejde på for eksempel arbejdspladser og i foreningslivet. Bortset fra overordnet facilitering på de to weekends og under afstemningerne har Borgertinget i meget høj grad selv styret deres gruppearbejde. Det har medført, at det danske Borgerting har kunne gennemføres med et betragteligt mindre budget, end hvad der er set i andre lande, fordi man ikke har haft udgifter til facilitatorer i alle 25-30 redaktionsgrupper.
- **Frafald er et grundvilkår** i et borgerting. Et borgerting er en krævende metode med mange møder, læsestof, anvendelse af IT-redskaber og krav om, at man kan finde tid i kalenderen til det hele. Deltagelse hele vejen igennem kræver blandt andet, at man kan fastholde fokus, ikke får personlige problemer undervejs, oplever at man har de nødvendige ressourcer og kan få deltagelse i Borgertinget til at harmonere med jobbet. Tilbage melding fra borgere, der er faldet fra, antyder, at det sker, når borgeren ikke kan leve op til disse krav. I det danske Borgerting gennemførte 65-75% af borgerne – lavest, da Borgertinget kun foregik online.

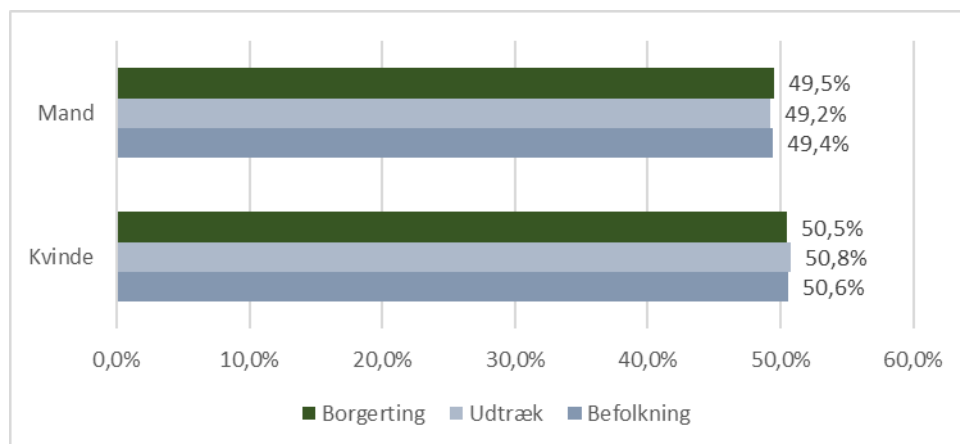
Borgertingets medlemmer

Der blev udvalgt 99 medlemmer til det danske Borgerting, samt en pulje på 99 suppleanter. De blev rekrutteret gennem invitation af godt 10.000 personer, udtrukket fra CPR-registret, så udtrækket afspejlede den danske befolkning på en række demografiske parametre. De inviterede meldte tilbage, om de ville og kunne deltage i Borgertinget, og af dem blev der udvalgt en sammensætning, som så godt som muligt afspejlede befolkningen. Da det ikke var muligt at tilgodese alle parametre på en gang, blev Køn og Geografi og til dels Alder valgt som de vigtigste parametre at have balance i, og de øvrige blev derefter tilgodeset så godt som muligt. Udvælgelsen, udført af Danmarks Statistik, er beskrevet i Bilag 5.

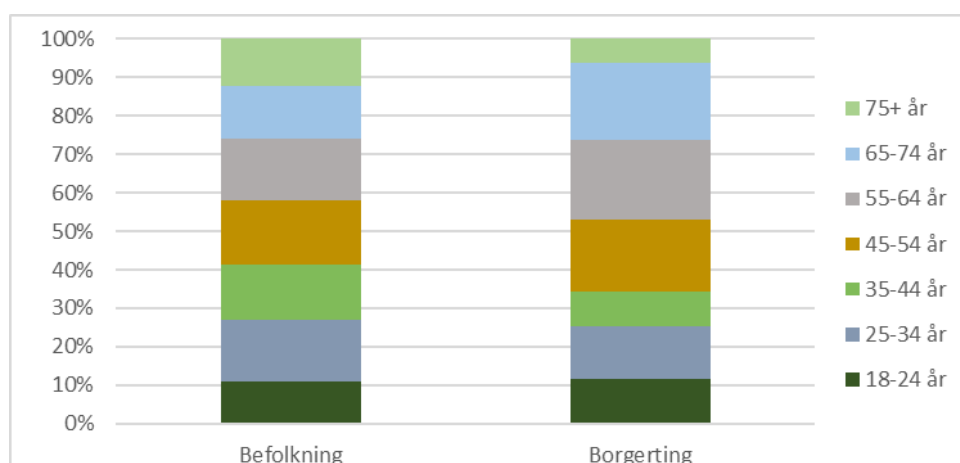
I diagrammerne over sammensætningen vises der følgende data:

- Borgerting = 99 medlemmer + 99 suppleanter
- Udtræk = de godt 10.000 udtrukne til invitation
- Befolkning = alle i Danmark over 18 år

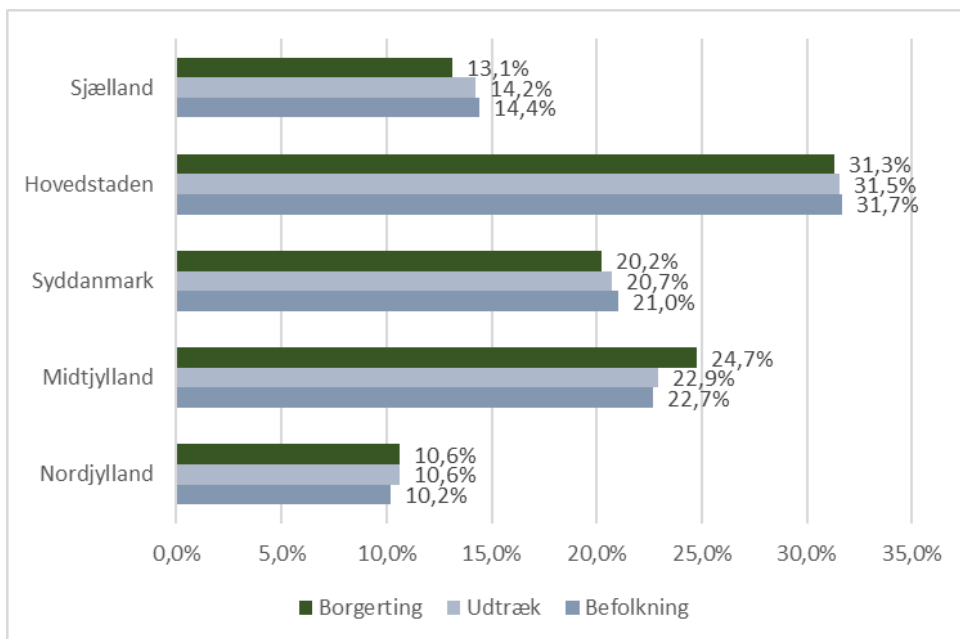
Køn

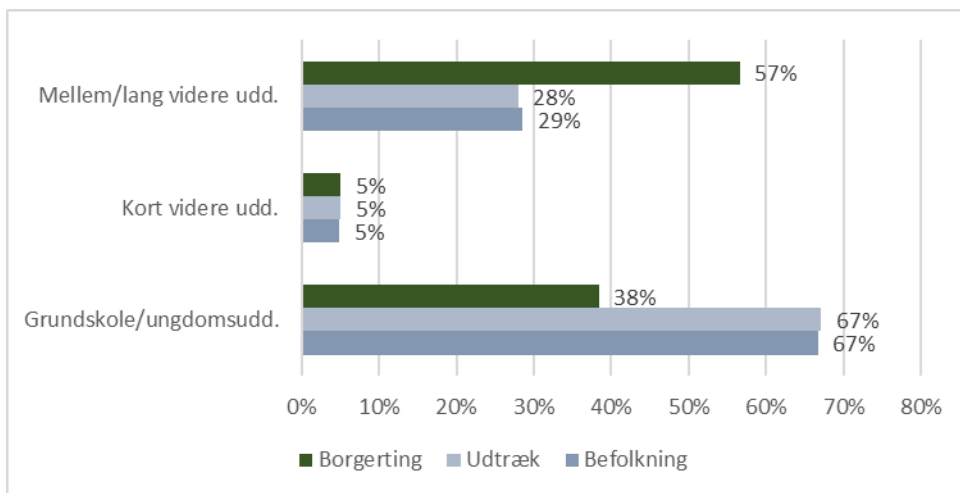
Alder

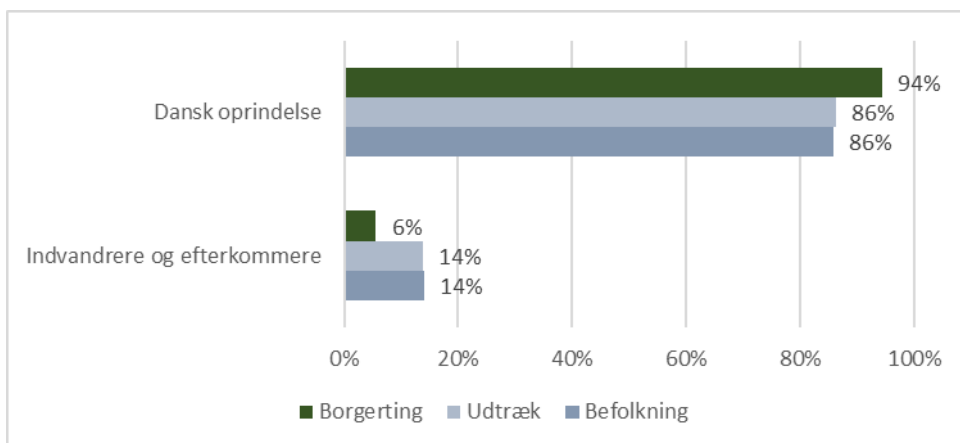
Geografi

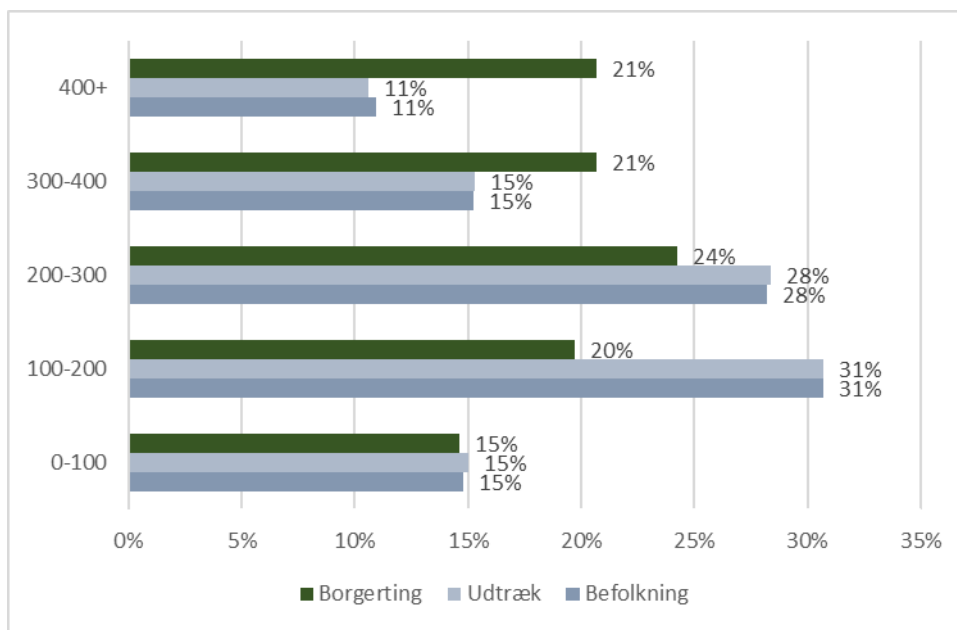
Uddannelsesniveau

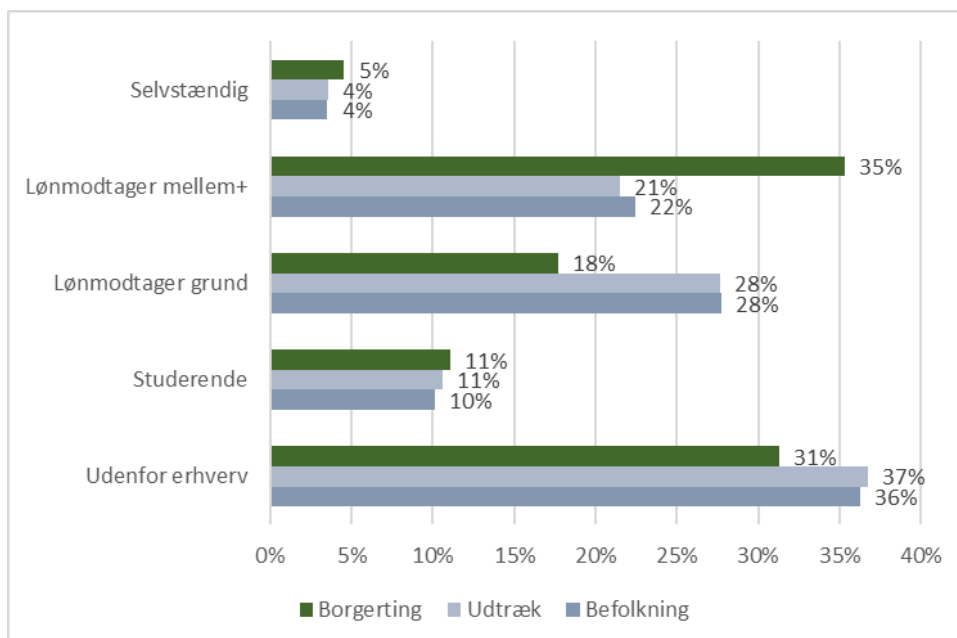
Herkomst

Disponibel indkomst
(tusinde kr.)

Socioøkonomisk status

Borgertingets anbefalinger

Borgertinget har udarbejdet 18 emnetekster med i alt 73 anbefalinger fordelt på emnerne:

- Adfærden
- Forbruget
- Landbruget
- Bygningerne
- Transporten
- Energiforsyningen

Emneteksterne består af en indledning med de relevante observationer, en tekst med Borgertingets vurdering af udfordringerne inden for emnet og til sidst de egentlige anbefalinger. Dette format er valgt for at sikre, at man som læser forstår Borgertingets overvejelser bag anbefalingerne.

Borgertinget har på deres sidste aftenmøde stemt om alle emneteksterne og om alle anbefalinger inden for hvert emne, foruden at det har stemt om "Borgertingets forord" og de 4 budskaber, dette rummer.

Afstemningsspørgsmålet for emnerne lød "Stemmer du for dette emne som helhed?" og for anbefalingerne "Stemmer du for denne anbefaling?".

Der var ved alle afstemninger følgende 4 svarmuligheder, hvoraf kun 1 kunne vælges:

- 1) Ja
- 2) Nej, jeg synes ikke denne er færdig
- 3) Nej, jeg er uenig
- 4) Ved ikke / Blank

Svartype 2) skal muliggøre en dybere tolkning/forståelse af positionerne i Borgertinget. Valg af dette svar betyder, at man sådan set er enig, men med så store forbehold, at man ikke kan svare Ja. Forbeholdene kan for eksempel være, at man ikke synes, at teksten er gennemarbejdet nok, at der er interne modsigelser i den, eller at man mener, at intentionen er rigtig, men at der er elementer i teksten, som man ikke vil tages til indtægt for.

Borgertinget fik klare instrukser om forskellen på at stemme 2) og 3) inden, afstemningen blev sat i gang.

Kun emner og anbefalinger med mindst 50% Ja-svar i forhold til de to Nej-svar er medtaget i denne rapport.

Anbefalinger om Adfærden

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

1 CO2-afgift

97,2% 2,8% 0,0%

Vi oplever, at der er en bred enighed fra forskere om, at en CO2-afgift skal indføres hurtigst muligt. For at nå 70%-målet skal der ske en gennemgribende omstilling hos erhvervene og hos forbrugerne. I erhvervene kan CO2-afgiften skabe grobund for at omtænke produktionen og skære ned på CO2-aftrykket. Hos forbrugeren kan en CO2-afgift skabe større bevidsthed om, hvordan man undgår at påvirke miljøet, og der vil være en økonomisk gevinst i at forbruge mere bæredygtigt.

Ud fra den viden, vi er blevet stillet til rådighed fra Det Økonomiske Råd, oplever vi, at en tilskudsordning til firmaer, der producerer mindre CO2-belastende, ville være væsentligt dyrere end en CO2-afgift, når udgangspunktet er at nå 70% reduktionen.

Vi har erfaret, at der er værktøjer, teknologi og viden nok til at gennemføre den grønne omstilling, men at flere brancher mangler incitamerter og midler til at omstille i stor skala. Her kan CO2-afgiften komme i spil, så virksomhederne ville kunne se en god forretning i at omstille.

I Danmark har vi i forvejen produktafgift på mange varer både for at ændre på forbrugsvaner, og for at statskassen får nogle penge ind, der kan bruges andre steder i samfundet. En CO2-afgift vil have samme formål, dog vil forskellen være, at sammenlignelige varer kan variere meget i pris i forhold til, hvor meget udledning, de har medført. De penge, der ville kunne komme i statskassen via CO2-afgiften, kunne bruges på at forske i mulige måder at gøre den grønne omstilling lettere, hvilket må ses som forbedring af den generelle velfærd. Man har data for emissionerne i de fleste brancher, men inden for landbruget har man endnu ikke kortlagt CO2-aftrykket gennemgående nok.

Vurderinger

Det vil være muligt hurtigt at indføre en CO2-afgift i de fleste sektorer, da der allerede er brændselsafgifter, man kan skrue på. Dog mangler der viden indenfor landbrugssektoren, så en CO2-afgift må her indføres over længere tid. CO2-afgiften skal være for produktion inden for Danmarks grænser. For ikke at skabe konkurrenceforvriddning skal der være en produktafgift på importerede varer. CO2-afgiften bliver pålagt under produktionen. Dette vil give producenter incitament til at reducere deres CO2-forbrug for at blive konkurrencedygtige.

Argumentet mod en CO2-afgift er ofte, at den hovedsageligt vil ramme borgere med en lav indkomst. Vi har dog erfaret, at de eksisterende afgifter på energi allerede rammer socialt skævt, og at en CO2-afgift ville være mere socialt retfærdig. Det er svært at spå om CO2-afgiftens eventuelle sociale skævvridning, men hvis energiafgiften eksisterer samtidigt med en CO2-afgift, kan man forestille sig en stor social skævvridning. Derfor bør den udfases samtidigt med udrulningen af CO2-afgiften og produktafgiften.

Vi opfordrer politikerne til at tage stilling til at nedskære andre afgifter for at gøre plads til CO2-afgiften. Her tænker vi som nævnt specielt på energiafgiften men også på andre afgifter. CO2-afgiften skal skabe mulighed for, at det er billigt at forbruge bæredygtigt. Vi skal undgå, at det generelt bliver dyrere at være dansker efter en indførsel af CO2-afgift. Derfor mener vi, at en CO2-afgift skal starte som en lav afgift, der skrues op imens andre afgifter, der ligger på CO2 tunge produkter, skrues ned.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

- 1.1 Vi anbefaler en bred CO2-afgift på produktion af varer i Danmark. CO2-afgiften skal fungere i sammenhæng med en produktafgift for importerede varer.

- 1.2 Produktafgiften skal fastsættes ud fra et skøn om, hvor meget CO2 der bliver udledt ved produktion af den importerede vare.

- 1.3 Vi mener, at der pr. ton CO2 bør være en fast pris som afgift. Denne skal stige mod 2030 og derefter revurderes.

- 1.4 Borgertinget finder, at den CO2-tunge industri bør få et bundfradrag, så den stadig er konkurrencedygtig, for at undgå at de CO2-tunge industrier flytter udenlands.

- 1.5 Udrulningen af CO2-afgiften skal ske samtidigt med en udfasning af energiafgiften.

- 1.6 Vi finder det nødvendigt at favorisere landbruget med en lavere CO2-afgift i begyndelsen, men som stiger mod 2030.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

2 Klimamærkning

94,5%

4,1%

1,4%

Forbrugerne har vanskeligt ved at foretage klimavenlige valg, da der på nuværende tidspunkt er usikkerhed omkring definitioner og beregninger af klimaaftryk. Der er usikkerhed omkring, hvorvidt producenterne oplyser korrekte informationer om indhold og fremstilling af produktet. Det er derfor ikke muligt eller nemt nok for den enkelte borger at se og forstå produkters klimaaftryk.

Vi er usikre på, om certificeringer, deklARATIONER og produktbeskrivelser rent faktisk kan stoles på: Laver firmaerne dem selv? Er de baseret på ægte fakta, eller laver de ufine sammenligninger? Der er lovgivet om, at livscyklusanalyser på byggerier skal anvendes fra 2023. Kan det gennemføres på alle varer?

Vurderinger

Det er vigtigt at have officiel certificering af bæredygtige produkter, ellers er det let for producenter at skrive på et produkt, at det er bæredygtigt, selvom det ikke er. VaredeklARATIONER skal være retvisende, transparente, præcise, letforståelige og veldokumenterede i lighed med en "rød-gul-grøn" mærkning.

Der er ikke lovgivning/ retningslinjer mod produkter med for højt klimaaftryk. Derfor er det vigtigt at skabe få, men troværdige mærkningsordninger. Ud over at hjælpe forbrugerne med at vælge rigtigt, skal mærkningen medvirke til, at de dårligste produkter, som ikke kan præstere en god klimamærkning, forsvinder fra markedet, når efterspørgslen mindskes.

Anbefalinger

- 2.1 Staten skal udvikle, kontrollere og løbende opdatere en troværdig klimamærkning, der gør det let for forbrugeren at vælge klimavenligt, i lighed med den nuværende økomærkning.

89,2%

8,1%

2,7%

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

3 Folkeoplysning

Klimaforandringer og ønsket om at gøre en forskel for at reducere klimaaftryk fylder meget i borgerens hverdag. I Borgertinget, som vi anser for repræsentativt, har vi erfaret, at vi som borgere ikke er nok oplyste på klimaområdet. Det er derfor vores opfattelse, at den almindelige borger mangler lettilgængelige oplysninger og korrekt viden om klimaproblemer. Denne manglende viden gør det svært at handle klimavenligt. Vi antager, at det også gør sig gældende for viden om, hvilke nationale og lokale tiltag, der sættes i værk.

Vurderinger

Vi vurderer, at der er velvilje blandt borgerne til handling på et oplyst grundlag. På baggrund af den velvilje skal der ske en folkelig bevægelse henimod øget bevidsthed om, hvad den enkelte kan gøre af klimavenlige tiltag. Derfor er der behov for lettilgængelig viden. Det er endvidere vores vurdering, at denne nødvendige viden kan skabes på flere måder, dels i form af en national klimadag og dels i lokale fora for oplysning og dialog med eksempelvis inddragelse af biblioteker og folkeoplysningsforbund. Der kan dermed skabes en øget bevidsthed, som samtidig giver mulighed for at fremme forståelsen for klimaudfordringerne. På den nationale klimadag kan der laves messer og folkemøder, hvor det skal være muligt for eksperter at give oplæg og præsentere modeller for klimarigtige tiltag. Der kan laves arrangementer og workshops nationalt og lokalt.

Vi er af den opfattelse, at en adfærdændring hos borgeren sker på baggrund af viden, samt at det kan være svært for borgeren at vide, hvilke politiske tiltag, der bliver sat i værk. Der skal tages initiativer, der sikrer løbende dialog og oplysning til borgeren om klimaudfordringer og politiske tiltag. Dette i form af ekspertinformation, dialog og "Hands on" viden, så man i det daglige kan agere klimavenligt. Disse tiltag skal organiseres i lokalt forankrede fora, herunder både foreninger, politiske og kommunale instanser mv. De lokale fora er vigtige, da der kan være stor forskel på, hvordan man skal agere i den enkelte kommune eller lokalområde, samtidig med at de giver større mulighed for løbende dialog og oplysning.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

National klimadag

- 3.1. Der skal etableres en årlig national klimadag, hvor der sættes fokus på oplysning til borgerne. Op til denne klimadag skal der være landsdækkende kampagner på tv, radio og andre medier for at få så stor og bred eksponering som muligt.

- 3.2. På denne dag skal der være gratis offentlig transport, så alle har mulighed for at deltage i og møde op til de forskellige arrangementer.

3.3. Arrangementerne skal også være tilgængelige online.

75,0%

5,9%

19,1%

Lokalt klimaarbejde.

3.4. Kommunen skal stille ressourcer til rådighed i form af fx lokaler og ekspertviden til lokalt klimaarbejde.

81,2%

8,7%

10,1%

3.5. Kommunen skal forpligtes til at igangsætte oplysningskampagner og arrangementer i samarbejde med borgere og lokale aktører.

82,9%

7,1%

10,0%

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

4 Holdbare produkter og det gode klimaliv

87,5% 6,9% 5,6%

Der er mange ting, som den enkelte kan gøre, som er til fordel både for klimaet og for en selv. Det er det, vi mener med "det gode klimaliv". Alligevel gør man det ikke, og så er det oplagt at spørge: hvorfor ikke?

Vores apparater (fx hårde hvidevarer) bliver kasseret og ikke repareret, når de går i stykker. Mange apparater har en planlagt indbygget begrænset levetid, og mange apparater bliver ikke produceret med lang holdbarhed for øje. Det er svært at få repareret sine apparater, når de går i stykker, og nogle gange kan de slet ikke repareres. Det er et problem for klimaet, fordi det øger forbruget, og det er et problem for individet, fordi det er dyrt at udskifte. Det er tilsyneladende ikke nemt for individet at træffe de gode klimavalg.

Vurderinger

Vi må vurdere, at mange producenter enten ikke prioriterer lang levetid og nem reparation eller bevidst spekulerer i lav holdbarhed. Derfor skal der stilles krav til producenterne, så produkterne får en lang levetid og kan repareres, når de går i stykker. Desuden skal der stilles krav til adgang til manualer og reservedele, så både forbrugerne og reparatørerne nemmere kan reparere apparaterne.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

4.1. Der skal stilles krav til produkter, så de skal kunne repareres i stedet for at skulle udskiftes.

72,2% 13,9% 13,9%

4.2. Der skal stilles krav til produkter, så de ikke har en indbygget begrænset levetid.

83,3% 12,5% 4,2%

Anbefalinger om Forbruget

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

5 Grønt og bæredygtigt ressourceforbrug i den offentlige sektor

Den offentlige sektor er vores fælles nonprofit-organisme. Hvert år køber den offentlige sektor ind for mere end 350 mia. kr. hos private virksomheder. Disse indkøb er styret af regler og rammer som eksempelvis SKI-aftalen, offentlige udbud og rammeaftaler.

"Forum for bæredygtige indkøb" har undersøgt det offentlige forbrug for at forstå, hvordan indkøb i den offentlige sektor kan blive grønnere. Undersøgelser viser, at produkter med længere levetid generelt bruger færre ressourcer.

Total Cost of Ownership (TCO) og Design for Disassembly (DfD) er to relevante metoder til at bruge færre ressourcer.

TCO – på dansk kaldet totalomkostninger – er et begreb, der indtænker både indkøbspris, drift, reparationer, vedligeholdelse og bortskaffelse, når prisen på et produkt beregnes.

DfD – på dansk kaldet design for adskillelse – er et princip, som indtænker fremtidig nedtagning, adskillelse og udsortering af komponenter og materialer med henblik på både genanvendelse og reparation.

Vurderinger

Den offentlige sektors indkøb er af et sådant omfang, at det er et relevant sted at sætte ind med en grøn omstilling. Ved at justere på ressourceforbruget og rammerne for indkøb i den offentlige sektor vil man kunne sætte skub i den grønne omstilling i Danmark. Det er Borgertingets vurdering, at vi skal bruge disse indkøbsmuskler til at flytte nogle samfundsnormer i klimaomstillingen.

På trods af, at DfD er en metode, som stammer fra byggeriet, hvor eksempelvis vægge samles med synlige skruer i stedet for at blive limet, vurderer vi, at metoden kommer til at blive skaleret op, så produktudvikling i fremtiden generelt vil præges af et mere adskillelsesvenligt design. TCO er en metode, der tænker mere helhedsorienteret end blot indkøbsprisen. På den måde bliver det mere tydeligt, hvilke ressourcer der over tid bliver brugt i det offentlige.

Ved at implementere et øget brug af TCO og DfD kan vi øge omfanget af reparationer, genbrug og genanvendelse og foretage mere bæredygtige indkøb, der samlet er med til at sikre optimering af ressourceforbruget.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

5.1. Offentlige indkøb og udbud skal anvende TCO som mål for produktets egentlige pris

5.2. Offentlige indkøb og udbud skal anvende DfD for at øge genanvendelsen af produkternes komponenter

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

5.3. Offentlige ejendele og udstyr skal repareres, afleveres til genbrug eller genanvendes

6 Forbrug og vækst

Økonomisk vækst, dvs. vækst i bruttonationalproduktet (BNP), bliver traditionelt anset som et gode, der skaber mere velfærd, materielle goder, mm. Set fra et klima- og miljøsynspunkt er udfordringen, at økonomisk vækst hænger tæt sammen med en vækst i forbrug af varer.

Indtil Danmark og resten af verden er 100 % fossilfrit, vil vores forbrug af varer have et CO₂-aftryk. Et højere forbrug af varer giver et større CO₂-aftryk. Derfor gør vi det sværere for os selv at nå Paris-aftalen, når vi har et mål om at forbruge mere hvert år – et mål om økonomisk vækst.

Regeringens nye rapport "Global Afrapportering" slår fast, at Danmarks forbrug fører til flere CO₂-udledninger i udlandet end herhjemme. Vores udledninger i udlandet er desværre ikke faldet siden 1990. Det skyldes to faktorer:

- vi har importeret flere varer i takt med, at vores vækst og dermed forbrug er steget.
- nogle af de lande, vi importerer meget fra (fx Kina og Indien), har en produktion, der er næsten udelukkende fossil.

Problemet er, at vi efterspørger varer produceret i lande som Kina og Indien, fordi de er billigere. Set i det lys giver det ikke mening at have et samfundsmål om mere vækst, der fører til et øget forbrug af bl.a. udenlandske varer. Andre argumenter der fører til samme konklusion er:

- "produktionslande" som fx Kina, Indien og andre lande i det globale syd har klimamål som er langt fra Paris-aftalen.
- det bliver sværere for disse lande at reducere deres udledninger fra produktionen hurtigt nok, hvis de skal producere flere og flere varer til at mætte et større og større forbrug hos lande som Danmark.

En anden pointe er, at vores stigende forbrug gør befolkninger i udviklingslande mere sårbare over for klimaforandringerne. Det skyldes, at råstofferne og naturressourcerne til vores varer primært udvindes og produceres i sydlige udviklingslande. Udvinningen og produktionen kræver enorme mængder af vand og ødelægger frugtbar landbrugsjorde og naturarealer. Disse ressourcer bliver mere og mere en mangelvare, når klimakrisen tager til.

Vurderinger

Borgertinget bider mærke i, at et øget forbrug skabt af økonomisk vækst ikke alene truer klimaet men også vores miljø. Vores stigende forbrug drevet af vækst kræver flere naturressourcer, end jorden kan regenerere (ift. Danmarks budget). Dermed tager vi naturressourcer fra andre lande og fra fremtidige generationer. Biodiversitetskrisen er også drevet betydeligt af et større forbrug, da levesteder for arter ødelægges for at skabe plads til en større og større udvinding og produktion af råstoffer, naturressourcer og materialer.

Borgertinget ser muligheden i at rette op på vores afhængighed af øget forbrug for at komme flere af vor tids mest presserende miljøproblemer til livs.

Vi observerer, at samfundet er indrettet til økonomisk vækst, men at der er en masse værktøjer, som danske og internationale forskere har fundet til at gøre vores samfund mindre afhængigt af økonomisk vækst. Vi synes, at der er for lidt fokus på disse løsninger. Forskning viser, at omdannelsen af en økonomi til at være uafhængig af vækst, kan skabe en mere stabil økonomi, som ikke har de samme tendenser til finansielle op- og nedture, og som kan tilfredsstille vores behov i forhold til velfærd og arbejdspladser.

Danmark kan ikke alene påvirke, hvordan mange af de varer vi forbruger produceres. Derfor er vi nødt til at samarbejde internationalt med lande, der har høje klimaambitioner ligesom os. Et oplagt sted at starte er i EU - at blive enige om en fælles pris på CO2, samt om toldmekanismer, der kan gøre importerede varer med et højt klimaaftryk dyrere, så de ikke udkonkurrerer de "grønnere" varer, som er produceret af lande, der indgår i samarbejdet. Der er dog også debat om et større internationalt samarbejde, hvor fx EU, USA og Kina kunne indgå i et sådant fællesskab. En fælles pris på CO2 samt fri handel mellem EU, Kina og USA ville sikre, at der er fair konkurrence.

Anbefalinger

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

- 6.1. Det er vigtigere, at Danmark giver sit fair bidrag til at overholde 1,5 grads-målsætningen, (både i forhold til indenlandske og udenlandske udledninger) end at vi har økonomisk vækst eller ej. Den prioritering skal tages alvorligt i den førte økonomiske politik.

64,7% 19,1% 16,2%

- 6.2. Vi anbefaler regeringen, når den tilrettelægger den økonomiske politik, at skelne tydeligt mellem "grøn" vækst, der ikke fører til stigninger i CO2-udledninger, og "sort" vækst (import også med regnet), og at arbejde målrettet på at reducere den "sorte" væksts andel af det samlede BNP.

69,6% 20,3% 10,1%

- 6.3. Ethvert initiativ fra det offentlige, som fører til vækst i BNP, skal vurderes i forhold til en øget CO2-udledning. Såfremt det medfører øgede udledninger, skal der foretages tilsvarende reduktioner via andre tiltag.

62,9% 24,3% 12,9%

- 6.4. Den danske regering skal arbejde for, at EU indfører en toldmekanisme, der gør fossilt producerede varer importeret til EU så dyre, at de ikke kan udkonkurrere grønt producerede varer.

56,7% 26,9% 16,4%

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

6.5. Regeringen skal nedsætte en kommission af eksperter fra forskellige discipliner, der kan komme med forslag til, hvordan Danmark kan arbejde henimod at blive uafhængig af økonomisk vækst.

6.6. Regeringen skal understøtte arbejde med forskning i økonomiske teorier og samfundsmodeller, der undersøger muligheden for at gøre vores samfundsøkonomi mere uafhængig af behovet for vækst i BNP og dermed medvirke til at gøre landet mere økonomisk robust.

6.7. Danmark skal anvende sin status som foregangsland på klimaområdet og arbejde for at etablere et internationalt forum, som skal afdække hvilke barrierer, der findes i det finansielle system for at gøre især de vestlige økonomier mindre afhængige af økonomisk vækst, og hvordan man gennem internationalt samarbejde kan overkomme dem.

7 Forbrug, naturressourcer og klima

Vores forbrug af naturressourcer i Danmark er større, end hvad der er bæredygtigt. Organisationen Global Footprint Network har udviklet et mål for, hvornår et lands befolkning har opbrugt de naturressourcer, kloden kan genskabe på et år (i forhold til landets budget). I Danmark blev denne skæringsdato i 2021 nået den 26. marts. Dvs. at vi efter den 26. marts 2021 og frem til 2022 forbrugte ressourcer, som egentlig skulle være tilgængelige for fremtidige generationer. Denne "Ecological Footprint" indikator inkluderer også, hvor meget CO₂ Danmark må udlede. Men selv hvis Danmark ikke udledte noget CO₂, ville vi stadig skulle bruge 2.2 kloder, hvis alle verdens borgere levede som danskere. Dvs., at vi lægger beslag på andre landes og fremtidige generationers naturressourcer.

Det er især vores høje forbrug af varer, der skaber det høje ressourceforbrug.

Borgertinget er sat i verden for at foreslå løsninger til, hvordan vi kan håndtere klimakrisen. Det er der mange måder at gøre på, men vi mener, at krisen – i så stort omfang som muligt – skal løses på måder, der ikke kun gavner klimaet, men samtidig tager hånd om andre miljøproblemer, vi står overfor, f.eks. biodiversitetskrisen, overforbrug og dårlig forvaltning af naturressourcerne. Ofte kan vi så at sige slå flere fluer med ét smæk ved at vælge de rigtige løsninger.

Vurderinger

Med vores forbrug i Danmark gør vi direkte brug af naturressourcer og arealer til landbrug, industri, bygninger og infrastruktur både indenfor og udenfor vores grænser. Mange varer med højt CO₂-aftryk kræver også mange naturressourcer (bl.a. råstoffer) i produktionen. Fx hårde hvidevarer, elektronik og biler. Løsninger, som begrænser efterspørgslen på sådanne varer, gavner både klimaet og skåner vores naturressourcer. Det kan f.eks. være krav om højere garantiordninger.

Danskernes store forbrug af varer medfører CO2 udledninger i produktionen, især i udlandet. For at reducere CO2-udledningerne mest effektivt skal vi bruge tiltag, der reducerer efterspørgslen på varer med de største CO2-udledninger. F.eks. ved at gøre brug af differentieret moms og forbud mod bestemte typer af reklamer. Man kan også stille krav om længere garantier, så producenterne får incitament til at sælge varer af bedre kvalitet, der ikke skal udskiftes så ofte. Det vil også reducere efterspørgslen på de naturressourcer (heriblandt råstoffer), som vores varer er lavet af.

Der bliver brugt store mængder energi og råstoffer på at bygge veje og producere nye biler. Selve byggeprocessen udleder en masse CO2. Samtidig lægger nye veje og broforbindelser beslag på naturressourcer som skov og landbrugsjord. Forskningen siger, at jo flere veje vi bygger, jo længere væk flytter folk fra deres arbejdsplads. Det betyder også, at der bliver købt flere biler, hvilket skaber behov for flere veje. Det er skruen uden ende. Set i det lys bør vi arbejde på, at væksten i bilparken stoppes, fordi flere biler på alle måder er u hensigtsmæssige for miljøet, og det er uanset, om de er elektriske eller fossile.

Der er en tæt sammenhæng mellem højere indkomst og højere forbrug. Set i lyset af, at hver 6. dansker ønsker at gå ned i arbejdstid, er her en win-win situation, vi kan udnytte. Et lavere forbrug skåner både klimaet, vores naturressourcer og vores biodiversitet.

De 10 rigeste procenter af verdens befolkning - hvor over halvdelen af danskerne befinder sig - står for godt halvdelen af verdens udledninger af CO2. Det faktum viser indkomstens store betydning for CO2-udledninger.

Ifølge mange økonomer er valget om at arbejde mindre et af de mest effektive tiltag, som danskere kan anvende til at reducere deres CO2-udledning.

Nogle af de mest udbredte grunde til ønsket om reduceret arbejdstid er, at man savner mere tid til familie, fritid og efteruddannelse. En betydelig del af de danskere, der ønsker at gå ned i arbejdstid, lider da også af arbejdsrelateret stress. Stress koster samfundet 14 milliarder kroner om året i form af sygedage, tidlige dødsfald og udgifter til sundhedsvæsenet. At give danskere, der ønsker det, bedre mulighed for at gå ned i arbejdstid vil både øge deres trivsel og medføre mindre stress-relaterede omkostninger for staten. Udover at gavne klimaet og miljøet har det altså andre positive effekter.

Tyskland og Holland er eksempler på lande, hvor deltidsansættelse er mere udbredt end i Danmark, og hvor staten har gjort en aktiv indsats for at skabe bedre muligheder for deltidsansættelse.

Ud fra ovenstående vurderer vi, at staten både som arbejdsgiver og som part i arbejdsmarkedsforhandlinger med det private erhvervsliv bør arbejde for, at der er bedre muligheder for deltidsansættelse for dem, som ønsker det.

Anbefalinger

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

- 7.1. Politisk skal der arbejdes på at komme overforbrug til livs ved systematisk anvendelse af en målestok, der måler det samlede ressourceforbrug fra danskernes forbrug og sammenligner det med, hvad jorden kan regenerere. Efter samme princip som "Ecological footprint."

I en sådan målestok skal indgå:

- alle ressourcer brugt til vores forbrug både i Danmark og udlandet
- det bagvedliggende ressourceforbrug (ikke kun det, der udgør den endelige vare)
- at en dansker har samme ret til naturressourcer og råstoffer som resten af verdens befolkning
- at jordens regenerative evne beregnes globalt, da vores varer jo kommer fra både ind- og udland

57,1%

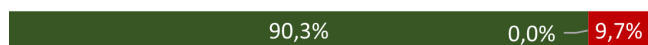
31,4%

11,4%

- 7.2. Det er mere vigtigt, at vi reducerer vores overforbrug af verdens begrænsede naturressourcer og Råstoffer, end om vi har økonomisk vækst eller ej. Den prioritering skal tages alvorligt i den førte økonomiske politik.

- 7.3. Reklamer i postkassen skal som udgangspunkt være fravalgt, dvs. man skal aktivt tilmelde sig for at modtage reklamer

- 7.4. Der skal indføres lovbestemt minimum 3 års garanti og yderlige 2 års reklamationsret på varige forbrugsgoder (f.eks. elektronik og hårde hvidevarer)

- 7.5. På kommunalt plan bør alle kommuner ansætte en medarbejder, der har som ansvar at facilitere, understøtte og erfaringsopsamle på deleordninger og andre borgerdrevne initiativer indenfor klimaområdet

- 7.6. Der skal arbejdes på, at væksten i bilparken stoppes

- 7.7. Store vejprojekter, såsom motorveje og broforbindelser, skal revurderes set i lyset af, at vi ønsker at stoppe væksten i bilparken

Anbefalinger om Landbruget

8 Landbruget, klimaet og naturressourcerne

80,6%

13,9% 5,6%

Det er essentielt - også med klimaforandringerne for øje - at vi tager bedre vare på vores landbrugsjord, som er en af de vigtigste naturressourcer i Danmark. Tørkesomme som i 2018 og ekstreme regnskyl er eksempler på vejrphenomener, som f.eks. landbruget vil opleve flere af som følge af klimaforandringer. Hvis vores landbrugsjorde generelt er i en god miljømæssig tilstand, så er de mere robuste over for klimaforandringer.

Vurderinger

En vigtig naturressource i Danmark er vores frugtbare landbrugsjord. Desværre bliver jorden i Danmark generelt mere og mere udpint, og kulstofindholdet mindskes. Det er et problem, fordi udpint jord med et lavere kulstofindhold holder dårligere på vandet. Det øger dens sårbarhed over for tørke og ekstreme regnskyl, som klimaforandringerne bringer til Danmark. Ved tørke kan jorden dårligere holde på vandet. Ved skybrud kan jorden ikke optage vandet hurtigt nok.

Der er heldigvis dyrkningsmetoder, som giver et mere klimarobust landbrug samtidig med, at de giver CO₂-besparelser, gavner jordens frugtbarhed og øger biodiversiteten. Det gælder f.eks. Conservation Agriculture, skovlandbrug og permakultur landbrug.

En reduktion af det animalske landbrug er endnu en løsning, hvor vi kan opnå store gevinster for klimaet og naturen. Det animalske landbrug og foderproduktionen står for næsten 90 procent af udledningerne fra dansk landbrug. Samtidig kræver animalsk landbrug langt større arealer i forhold til de producerede kalorier sammenlignet med plantebaseret landbrug. Hvis vi reducerer det, får vi – udover en CO₂-reduktion - store arealer til rådighed som bl.a. kan bruges til skov og natur, der igen gavner klimaet og biodiversiteten.

Et ofte anvendt modargument er, at produktionen blot flytter til udlandet (lækage). Det Miljøøkonomiske Råd har beregnet, at lækagen er lav. Hver gang Danmark CO₂-reducerer sin kødproduktion med 100 ton, vokser den med 35 ton i andre lande. Det giver altså en stor global CO₂-reduktion på 65 ton. Klimaeffektiviteten af dansk animalsk produktion ligger på niveau med andre landes. Derfor er lækagen også relativt lav. Holland har besluttet, at deres husdyrproduktion skal reduceres med over 30 % for klimaets, biodiversitetens og miljøets skyld. Holland har ligesom Danmark et stort animalsk landbrug.

Vores høje forbrug af insekticider skaber en alarmerende tilbagegang af insekter, som bestøver vores afgrøder, hvilket udgør en risiko for fødevarer sikkerheden. Igen så giver det – også ud fra et klimaperspektiv – god mening at passe bedre på vores naturressourcer. Danmark vil opleve et stigende antal af tørkesomme, der giver lavere udbytte i landbruget, ligesom i 2018. Hvis vi samtidig mister flere og flere af landbrugets bestøvere, falder vores landbrugsudbytte endnu mere. Det høje forbrug af insekticider skaber også et fald i populationen af de vilde planter bestøvere. Dermed forringes naturen og biodiversiteten. Det er også et problem, da biodiversitet i sig selv har en værdi.

Anbefalinger

- 8.1. Der skal gives omlægningstilskud til landbrugsmetoder, der systematisk følger anerkendte metoder, der har en gavnlig effekt både for klimaet, biodiversiteten og opretholdelsen af jordens frugtbarhed

86,7%

5,3%

8,0%

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

8.2. Regeringen skal arbejde på at reducere brugen af insekticider ved at sætte et nationalt mål, som er mere ambitiøst end det, EU har sat

8.3. Staten skal opkøbe billig landbrugsjord og omdanne den til skov

8.4. Det animalske landbrug skal reduceres

An aerial photograph of a city, likely Copenhagen, showing a dense residential area with various building styles, including traditional houses with gabled roofs and modern apartment blocks. The image is overlaid with a semi-transparent green filter. The text 'Anbefalinger om Bygningerne' is centered in white.

Anbefalinger om Bygningerne

9 Det offentlige som grøn bygherre

87,7% 6,8% 5,5%

Klimaborgertinget har observeret, at det offentlige i alt har 43 mio. etage m² bygninger, hvoraf de 6,5 mio. m² er statslige, 5,2 mio. m² er regionale og 31 mio. m² er kommunale. Der er i alt 45.000 ejendomme.

- 75% af de eksisterende bygninger er ikke energieffektive.
- 80% af de eksisterende boliger forventes at bestå i 2050.
- 20% af CO₂-udledningerne i DK kommer fra eksisterede bygninger.

Det offentlige er dermed Danmarks største bygherregruppe.

- det kan konstateres, at 7 ud af 10 offentlige bygninger kun har energiklasse D til G!
- ligesom det kan konstateres, at stat, region og kommune ikke har en fælles grøn bygningsstrategi.

Vurderinger

Borgertinget vurderer, at hvis alle kommunale bygninger bliver hævet med to energiklasser, vil det medføre en CO₂-reduktion på minimum ca. 200.000 tons CO₂ årligt, og for hele den offentlige sektor (43.000.000 m²) ville det give en reduktion af CO₂ på 250–300.000 tons CO₂ pr. år. Det er mål, som kan nås med allerede kendte teknologier i form af eksempelvis efterisolering, udskiftning af døre og vinduer, udskiftning af CO₂-tunge varmekilder mv. Det anses som en iboende forudsætning, at der også indtænkes et sundt indeklima i de løsninger, som anvendes.

Danmarks største bygherregruppe (stat, region og kommune) bør agere som én samlet grøn rollemodel gennem handling og et fælles regelsæt ved at hæve energiklasserne med to energiklasser i det eksisterende byggeri.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

- 9.1. Borgertinget anbefaler, at alle eksisterende offentligt ejede bygninger (stat, region og kommune) inden eller senest i 2030 renoveres og dermed hæves med to energiklasser.

86,5% 5,4% 8,1%

- 9.2. Der skal udarbejdes delmål for målsætninger, som skal nås senest i 2025 og 2028. Derfor skal der øremærkes beløb i alle offentlige budgetter til energirenovering.

87,8% 5,4% 6,8%

- 9.3. Borgertinget anbefaler, at stat, region og kommune får fælles grønne retningslinjer for udførelse af denne renovering af bygningsmassen, da der aktuelt ikke findes sådanne fælles tværgående regelsæt udover bygningsreglementet.

90,4% 6,8% 2,7%

- 9.4. Borgertinget anbefaler endvidere, at samme forhold og målsætninger indtænkes i den private bygningsmasse - eksempelvis senest i 2040. Også her bør der naturligvis opereres med delmål. En frivillig ordning skal baseres på incitament, som kan motivere de private bygherrer til at opnå dette. Sådanne incitament kunne være i form af subsidier, præmier, tilskud eller eksempelvis et forøget energi-håndværkerfradrag.

74,0%

19,2%

6,8%

10 Genanvendelse af byggematerialer

90,4%

8,2%

-1,4%

Borgertinget har observeret, at der mangler gennemskuelighed i forhold til klima-aftrykket fra de materialer og ressourcer, der bruges i byggeriet. Vi har med glæde konstateret, at genbrug af materialer i byggeriet er stigende, men mange materialer genbruges ikke, selvom det er muligt. Genbrugte materialer har et markant lavere klimaaftryk i forhold til nyproducerede. Det er vores klare indtryk, at der er plads til forbedring på dette område og i at kombinere det med udvikling og brug af nye mere bæredygtige materialer.

Vurderinger

Vi ønsker større opmærksomhed til området. Genbrug er klima- og ressourcemæssigt bedre end ny produktion, hvor det er muligt. Baggrunden for vores anbefalinger er, at vi ønsker større fokus på brug af genbrugsmaterialer. En konkret procentsats for genbrug vil fremme og sætte hastigheden i processen op. Vi er opmærksomme på, at dette kan øge den bureaukratiske opgave for virksomheder. Generelt skal man søge at mindske samt gennemskueliggøre den bureaukratiske proces i den grønne omstilling.

Vi vurderer, at der er brug for mere viden om byggematerialers CO₂-aftryk inkl. bortskaffelse. Vi har hørt, at der findes flere forskellige certificeringer baseret på livscyklusanalyser. Vi ønsker en standard livscyklus-certificering (LCA) på byggematerialer, og at denne skal foretages eksternt og uvildigt. Derudover vurderer vi, at der er behov for nye bæredygtige byggematerialer, hvilket skal understøttes af mere forskning på området.

Anbefalinger

- 10.1. En ekspertgruppe skal komme med forslag til en procentsats for, hvor meget offentlige byggerier skal indeholde af genbrugsmaterialer.

84,5%

8,5%

7,0%

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

10.2. Vi har hørt, at der findes mange forskellige certificeringer – i så fald anbefaler vi, at der kommer en standard livscyklusanalyse-certificering for alle byggematerialer, der bruges i Danmark. Det skal gøres gennemskueligt, hvad CO2-aftrykket er, og det skal ikke foretages af branchen selv.

88,0% 6,7% 5,3%

10.3. Forskning, der understøtter implementering af nye teknikker og klimavenlige byggematerialer, skal styrkes.

93,2% 5,4% 1,4%

Anbefalinger om Transporten

11 Persontransport og infrastruktur

90,0%

10,0% -0,0%

Klimaborgertinget har i efterår 2021 fået indlæg fra en række eksperter. I forbindelse med disse indlæg har vi gjort os følgende observationer relateret til persontransport og infrastruktur:

- transportsektoren er den største CO₂-udleder i Danmark, og fortsætter denne udvikling, vil transportsektoren indenfor en overskuelig årrække udgøre ca. 40% af Danmarks samlede CO₂-udledninger.
- regeringen har sat en målsætning om 775.000 el- og hybridbiler i 2030, hvilket skønnes at kunne give en reduktion på 2.1 millioner tons CO₂. Desuden vil regeringen også arbejde for et stop af fossile biler i 2030 i EU.
- formanden for Cyklistforbundet udtaler, at ved en tredobling af den nuværende cyklisme vil man kunne opnå en CO₂-reduktion svarende til at udskifte 1 million fossile biler med 1 million elbiler.
- 86% af den samlede transport i Danmark udgøres af privat persontransport, og kun 14% er offentlig.
- CO₂-udledningen fra pendling er større end fra boliger. Byudvikling med fokus på offentlig transport kan være med til at effektivisere pendlingen.
- 60% af cyklisterne i byerne siger, at de cykler, fordi det er nemt.

Vurderinger

Helt overordnet vurderer Borgertinget, at den nuværende infrastruktur er utilstrækkelig i forhold til omstilling til grøn transport. På baggrund af flere ekspertoplæg er vores vurdering, at en indførelse af CO₂-afgift er den mest effektive måde at drive denne omstilling. Hvis man samtidig udfaser energiafgiften, forebygger man social skævvridning (jvf. emnet om CO₂-afgift).

Borgertinget vurderer, at regeringens målsætning om 775.000 el- og hybridbiler på de danske veje i 2030 ikke er opnåelig, hvis ikke der tages højde for den manglende lade infrastruktur. For at kunne bygge en sammenhængende landsdækkende lade infrastruktur er der også behov for en generel udbygning af el-nettet.

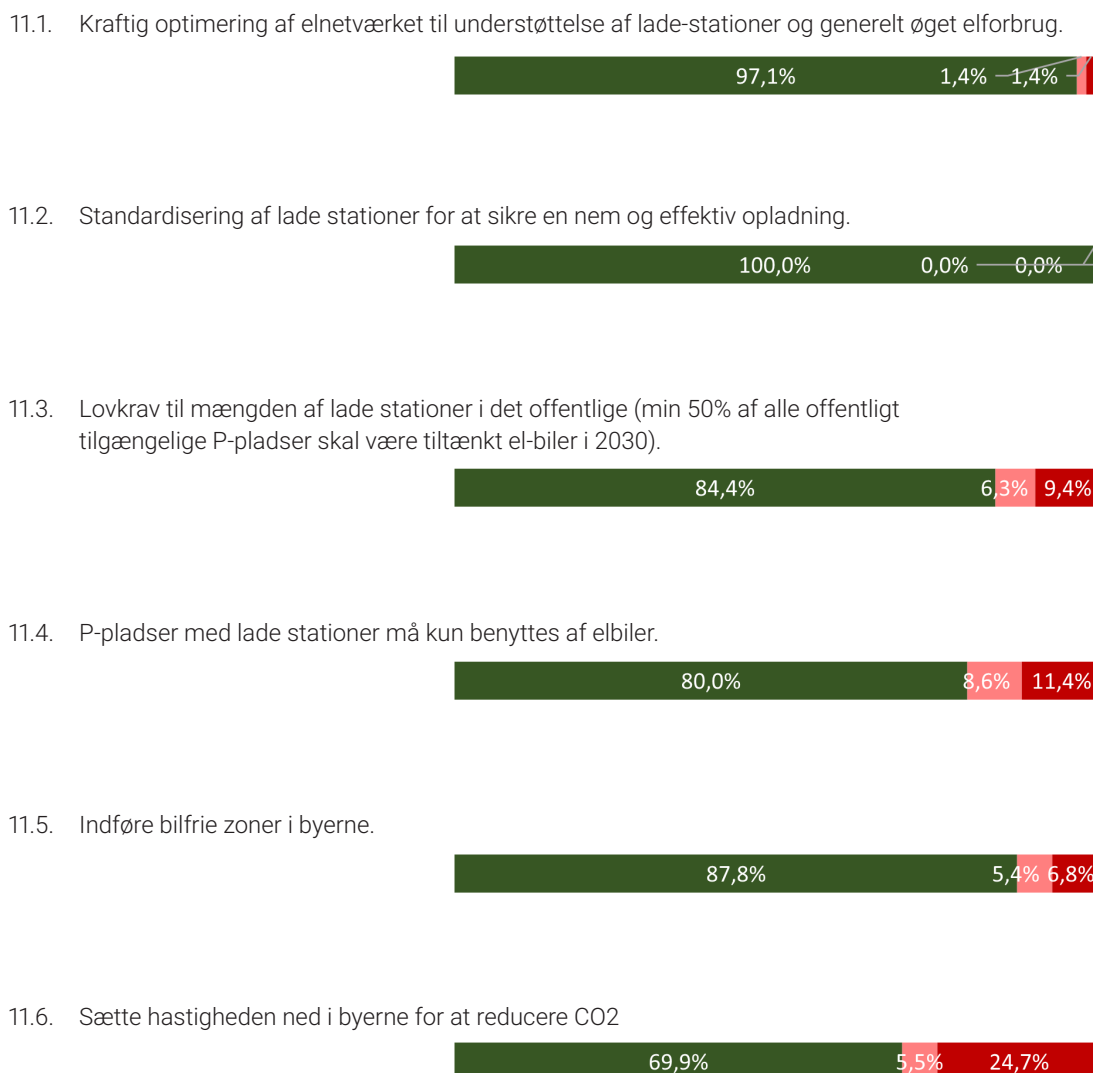
Da etablering af offentlig infrastruktur er uforholdsmæssig dyrt, vurderer Borgertinget, at der skal fokuseres på optimering af den eksisterende kollektive transportinfrastruktur fremfor etablering af en ny. Her mener vi f.eks. udbygning af busbaner, udskiftning af dieseltog med eltog samt elektrificering af busnetværket frem for etablering af nye letbaner.

Vi skal have flyttet noget af den private transport over i den offentlige. Det skal være nemt at vælge den grønne transport frem for den sorte. Det skal være mere besværligt at tage bilen, og det skal være nemmere at benytte den offentlige transport. I den forbindelse vurderer vi, at etablering af trafikale knudepunkter kan bidrage til en bedre sammenhæng mellem land og by. Med knudepunkt menes et samlested med nem adgang fra f.eks. motorveje og øvrige indfaldsveje, hvor man let kan stille bilen og hoppe på et tog eller en bus. Der skal være god adgang hertil for alle trafikanter, både bilister, cyklister og de, der benytter den kollektive transport, så man let og hurtigt kan skifte mellem de forskellige transportmidler.

Vi vurderer, at en indførelse af bilfri zoner med god offentlig transport samt nedsættelse af den generelle hastighedsgrænse i byerne vil fremme brugen af kollektiv transport samtidig med, at det vil besværliggøre brugen af privatbiler. En nedsættelse af priserne på kollektiv transport og en simplificering af billetsystemerne vil alt andet lige gøre kollektiv transport mere brugervenligt og dermed også lettere tilgængeligt. Borgertinget vurderer, at et stadig øget fokus på omlægning af privat transport fra bil til cykel vil kunne bidrage med betydelige CO2-reduktioner frem mod 70%-målet.

Anbefalinger

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

11.7. Fokuser på optimering af eksisterende infrastruktur frem for at bygge nyt.

11.8. Etablere knudepunkter som faciliterer nem overgang mellem privat- og offentlig transport.

11.9. Gøre billetsystemer til offentlig transport nemmere og billetterne billigere.

11.10. Fortsætte udbygning og forbedring af det eksisterende sti- og vejnet til fremme af cyklismen.

12 Cyklismen og det gode klimaliv

89,0%

4,1% 6,8%

Der er mange ting, som den enkelte kan gøre, som er til fordel både for klimaet og for en selv - det er det, vi mener med "det gode klimaliv". Alligevel gør man det ikke, så det er oplagt (som før nævnt) at spørge: hvorfor ikke?

Hvis man for eksempel tredobler det cyklede antal kilometer i Danmark, svarer det til at sætte 1.000.000 elbiler på vejene (Kilde: Jens Peter Hansen, formand for Cyklistforbundet, 13/11-2020 i "Monitor"). Desuden er der mange fordele for individet ved at cykle: Bedre helbred, renere luft, mindre støj, billigere transport.

Vurderinger

Det gode klimaliv skal være tilgængeligt og attraktivt, da dette påvirker folks vaner: I 2011 sagde 48% af adspurgte cyklister i København, at de cykler, fordi det er hurtigst og nemmest (Fra god til verdens bedste, Københavns cykelstrategi 2011-2025). Det tal er siden steget til 63% (Kristian Skovbakke Villadsen, Gehl arkitekter). Borgertinget vil derfor gerne flytte folk fra bilerne til cyklerne. Klimafordelene herved er betydelige, og desuden får borgerne og samfundet en masse andre fordele ud af, at der cykles mere. Vi vurderer, at for at fremme cyklismen skal folk have nem adgang til sikre cykelstier og sikker cykelparkering, - fx høje cykelstativer, som man nemt kan låse sin cykel fast til.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

- 12.1. Borgertinget foreslår at accelerere den nuværende udbygning af cykelstier over hele landet. Jævnfør aftalen af 4. dec. 2020 mellem staten og kommunerne.

84,9%

2,7% 12,3%

- 12.2. Der skal bygges tyveri- og hærværkssikker cykelparkering i tilknytning til boligområder, arbejdspladser og offentlig transport knudepunkter over hele landet med mulighed for opladning af elcykler, hvor det ikke allerede findes.

90,5%

1,4% 8,1%

The background of the page is a solid green color with a faint, semi-transparent image of a wind turbine. The turbine's blades are visible, extending from the center towards the top and left edges of the frame. The overall aesthetic is clean and modern, with a focus on renewable energy.

Anbefalinger om Energiforsyningen

13 Sammenhængende plan for omlægning af energiforsyningen

91,8%

2,7%

5,5%

Der mangler en konkret national plan for omlægning af energiforsyningen med kortsigtede delmål, så vi sikrer, at de tiltag, der bliver igangsat, har den ønskede effekt og bringer os i mål. Vores opfattelse er, at der mangler en helhedsbetragtning i planlægningen. Som vi ser det, snakkes der hovedsageligt med de enkelte sektorer individuelt.

Vurderinger

Det er Borgertingets opfattelse, at der bliver igangsat nye tiltag, for eksempel inden for energilagring og udbygning af vedvarende energiformer samt udbygning af kapaciteten i distributionsnettet, uden sammenhæng og uden en tydelig overordnet plan. Viden og rådgivning fra eksempelvis Klimarådet og Grønt Erhvervsforum bør vægtes højere og i højere grad bruges til at udarbejde regeringens planer for omstilling af energiforsyningen og reduktion af CO₂. En sådan sammenhængende plan vil give et overblik, som skal bruges til at støtte og fremme de mest lovende tiltag inden for området.

Anbefalinger

■ Ja, enig

■ Nej, ikke færdig

■ Nej, uenig

- 13.1. Staten skal her og nu (dvs. 2022) udarbejde en sammenhængende konkret plan med klare delmål til omlægning og udbygning af energiforsyningen og udbygning af distributionsnettet.

91,9%

2,7%

5,4%

14 Energiforsyning på den korte bane

93,0%

2,8%

4,2%

Der er betydelig risiko for, at behovet for vedvarende energi (især elektricitet) vil stige voldsomt over de kommende år og formentlig hurtigere end udbygningen af produktionskapaciteten. Ekspertter har fortalt, at en havvindpark nu tager 10 år at etablere, men at den kan etableres på 5 år, hvis beslutningsprocessen bliver hurtigere. Nye vedvarende energiformer til produktion af elektricitet, ud over sol og vind, er stadig på eksperimentel basis og vil ikke give en reel produktionsstigning på den korte bane.

Vurderinger

Vi tænker, at mangel på elektricitet og voldsomme prisudsving kan give social ulighed og negativt påvirke accepten af den grønne omstilling i befolkningen. I følge nyhedsdækningen i de danske medier bliver etablering af mange nye VE-anlæg, for eksempel vindmøller og solcelleparker, bremset af lokale protester eller af miljø- og naturhensyn. Ifølge Politikens Klimamonitor den 8. december 2020 er mere end hvert femte nyt landvindmølleprojekt droppet siden 2009.

På den baggrund vil vi gøre opmærksom på noget af arbejdet fra Borgertingets første samling, hvor borgernes medejerskab til VE er behandlet i kap. 18, stk. 18.6.: "I stedet for at borgerne skal give accept til sidst i planlægningen af store anlæg, og at de får kompensation, hvis de bor tæt på anlæggene, bør man starte

med at give borgerne indflydelse og medejerskab til projekterne. Kompensationen skal gives i form af medejerskab.”

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

- 14.1. Staten skal her og nu (dvs. 2022) lave en konkret plan for en hurtig udbygning af den vedvarende energiproduktion og - distribution.

90,3% 2,8% 6,9%

- 14.2. VE skal sidestilles med andre samfundsvigtige projekter (f.eks. motorveje og jernbaner), så der er et regelsæt for etableringen, også når der er lokal modstand.

90,5% 4,1% 5,4%

- 14.3. Borgere i kommuner, som vil etablere nye VE-anlæg, skal inddrages tidligt i planlægningsfasen for at reducere en eventuel modstand og inddrage lokal viden om placering i landskabet.

94,4% 2,8% 2,8%

- 14.4. Kompensation for eventuelle gener i forbindelse med etablering af nye VE-anlæg skal tilbydes i form af medejerskab.

87,1% 7,1% 5,7%

15 Geotermisk energi og varmepumper

89,9% 7,2% 2,9%

På den korte bane synes ibrugtagning af geotermisk energi fra undergrunden (1-3 km dybde) at være en meget overset men grøn og VE-kilde. Danmark har geologisk set favorable og godt kortlagte muligheder for at inddrage denne energikilde i langt højere grad, end det er tilfældet. Tillige er den vejruafhængig og vil harmonere fint med det danske system for fjernvarme.

Et problem med dets udbygning er, at det traditionelt har været henlagt til kommunale eller eventuelt regionale planer. Den nødvendige faglige knowhow til området er stor og findes ikke på lokalt plan. Dertil er omkostninger og risiko ved prøveboringer til den endelige fastlæggelse af produktive varmereservoirs i undergrunden ligeledes for stor en mundfuld på kommunalt plan. På den korte bane kunne en øget støtte og udbygning med varmepumper (luft- luft, luft-vand, jordvarme-vand) sammen med øget isoleringsgrad af

boliger forholdsvis hurtigt mindske CO₂-udledningen. Varmepumper er, ligesom geotermisk energi, tillige varige løsninger.

Vurderinger

Geotermisk energi er klart underrepræsenteret i både den tekniske og politiske agenda for grøn dansk energipolitik. Dette skyldes i høj grad, at udviklingen af denne ligger på hovedsagelig kommunalt plan. Dette udgør en strukturel barriere for udbygningen af en velkendt energiteknologi med betydeligt potentiale på både den korte og lange bane - især sammen med fjernvarmeværker. Andre muligheder på den korte bane er en øget udbygning med varmepumpeteknologi.

Anbefalinger

- 15.1. Borgertinget anbefaler en ændring af de strukturelle forhold omkring udbygningen og finansieringen af geotermisk energi, således at denne foregår på nationalt plan og ligeledes indgår i en national plan for omstilling af energisystemet.

- 15.2. Der anbefales en øget indsats for udbredelsen af varmepumper i boligmassen. Dette kan eventuelt ske ved øget økonomisk tilskud, f.eks. ved lavere elafgift på alt elforbrug til varmepumper – ikke kun på forbrug over 4000 kwh.

16 Anvendelse af CCS

Et enigt Folketing har i juni 2021 vedtaget anvendelse af CCS. Men der mangler fortsat en strategi, økonomisk plan og lovgivning for området. Ifølge eksperter er der gode lagringsmuligheder for CCS både nationalt og internationalt. Den geologiske afdækning i forhold til lagringsmuligheder i Danmark er allerede klar, men der mangler fortsat teknologisk udvikling af CO₂-fangstmetoder. Vi har også hørt, at der er gode muligheder for anvendelse af eksisterende infrastruktur til transport af CO₂, at lagring af CO₂ i undergrunden er sikker og forsvarlig, og der er minimal risiko for udslip eller skade på den omkringliggende natur.

Vurderinger

Borgertinget er af den opfattelse, at anvendelse af CCS kan blive en nødvendighed for at nå klimamålene allerede for 2030. De CO₂-reducerende tiltag, der indtil nu er i brug, er ifølge vores viden ud fra eksperter vurdering ikke nok til at nå klimamålene. Vi vurderer, at det er nødvendigt med hurtig og konkret handling.

Folketinget har allerede vedtaget anvendelse af CCS, men så vidt vi har forstået, findes der stadig ikke en konkret plan for udrulningen og anvendelse af CCS. Selvom Borgertinget støtter udvikling og anvendelse af CCS, mener vi, at det er absolut nødvendigt, at CCS ikke bruges som argument eller sovepude for ikke at nedbringe CO₂-udledningen fra fossile energikilder. Vi er vidende om, at processen for CCS er energitung, og det skal derfor sikres, at der er grøn energi nok til CCS-processen - også på den korte bane.

Anbefalinger

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

- 16.1. Regeringen udarbejder en plan og lovgivning for anvendelsen af CCS hurtigst muligt og inden 2024.

- 16.2. Der bør afsættes økonomiske midler til implementering og teknologisk udvikling - eksempelvis til prøveanlæg.

- 16.3. Der skal indføres en tilhørende tilstrækkelig høj CO₂-afgift inden 2025. Det vil også senere gøre det billigere og økonomisk attraktivt at anvende CCS frem for direkte udledning til atmosfæren.

17 Finansiering af robust energiforsyning på den korte bane

Der skal ske noget nu. Der er store forventninger til nye teknologier, eksempelvis CCS, men der er stor usikkerhed om, hvorvidt disse teknologier kommer til at virke - og i så fald hvornår. Hvis Danmark ønsker at nå klimamålene i 2030, skal der handles nu og sættes flere sideløbende initiativer i gang.

Vi har observeret, at dele af det nuværende regelsæt er udformet, så det står i vejen for investering i CO₂-reduktioner. I Danmark har der siden 2. verdenskrig været en generel økonomisk vækst omend med aftagende tendens de seneste 10-15 år. Den danske økonomi er stærk.

Vurderinger

Når det handler om investering i kortsigtede men nødvendige løsninger, udelukker det i mange tilfælde investeringer fra private aktører, pensionskasser mv. Derfor bør staten være parat til at træde til, så de nødvendige investeringer sker med den nødvendige fart. Klimaborgertinget vurderer, at der er plads i de offentlige budgetter til at investere i udvikling af nye teknologier til reduktion af CO₂-udledning. Staten skal

agere fødselshjælper / investor på udvikling af bæredygtig energiforsyning i perioden inden teknologien er lønsom (som det eksempelvis har været med landvindenergi).

Generelt er det Borgertingets vurdering, at der er behov for at øge statens investeringer her i begyndelsen af omstillingen. Det kunne gøres ved at samle ledelsen af investeringerne, så de bliver koordinerede og effektivt udført. Nogle punkter der kan karakterisere den indsats er:

- nedsættelse af en taskforce, der er ansvarlig for at vurdere, prioritere og evaluere projekter og investeringer.
- en øget villighed til at investere i høj-risikoprojekter men med passende spredning. Hermed spredes risikoen samtidig med, at det accepteres, at nogle projekter fejler.
- ændret projektkultur således at fejlslagne projekter stoppes hurtigt ("fail fast"). Det kan eksempelvis ske gennem fase-opdelte projekter med fast tidsramme og løbende evalueringer.
- projekter, der kunne favnes af denne projektmetode, kan være:
 - o modning af CCS-metoder
 - o bølgeenergi
 - o lagring af energi
 - o "små" A-kraftværker (nye kernekraft-metoder)
 - o mere effektiv isolering
 - o ... og alle de andre gode projekter, som vi ikke kender til

Meget lovgivning er udformet til at tilgodese andre hensyn end CO₂-reduktioner og kan derfor stå i vejen for klimamæssigt fornuftige investeringer. På en række områder bør lovgivningen derfor justeres, så den tilgodeser og motiverer til investering i VE, energibesparelser mv. Det drejer sig eksempelvis om udbudsregler, fjernvarmeregler, tilskudsregler og regler omkring lokalplaner.

■ Ja, enig ■ Nej, ikke færdig ■ Nej, uenig

Anbefalinger

- 17.1. Staten skal tage ansvar for de kortsigtede investeringer og nedsætte en uvildig taskforce, der er ansvarlig for igangsættelse og styring af projekter til fremme af CO₂-besparelser og andre investeringer, der bør gennemføres hurtigere, end markedet kan trække det.

- 17.2. Der skal ændres i nuværende lovgivninger og bekendtgørelser, således at disse i bedste fald fremmer CO₂-besparelser og i ingen tilfælde lægger hindringer i vejen for CO₂-besparelser.

- 17.3. Der skal indføres en CO2-afgift, som det er beskrevet i indledningsafsnittet. Efterhånden som den indføres, vil den kunne bidrage til finansieringen af de kortsigtede investeringer.

92,8% 5,8% -1,4%

18 Ramme for forskning og innovation

88,7% 8,5% -2,8%

For at nå målsætningerne i et udviklingsspor skal der mere styr på forskningssporet. Udviklingssporet skal op i tempo, hvis "skaftet på hockeystaven" skal gøres kortere. En fremskyndelse af forskningen vil fremme tidspunktet for, hvornår vi kan "svinge hockeystaven" og sende "pucken i mål" – at gennemføre klimahandlingsplanen.

Men at få den rigtige forskning og udvikling er oppe imod mange barrierer:

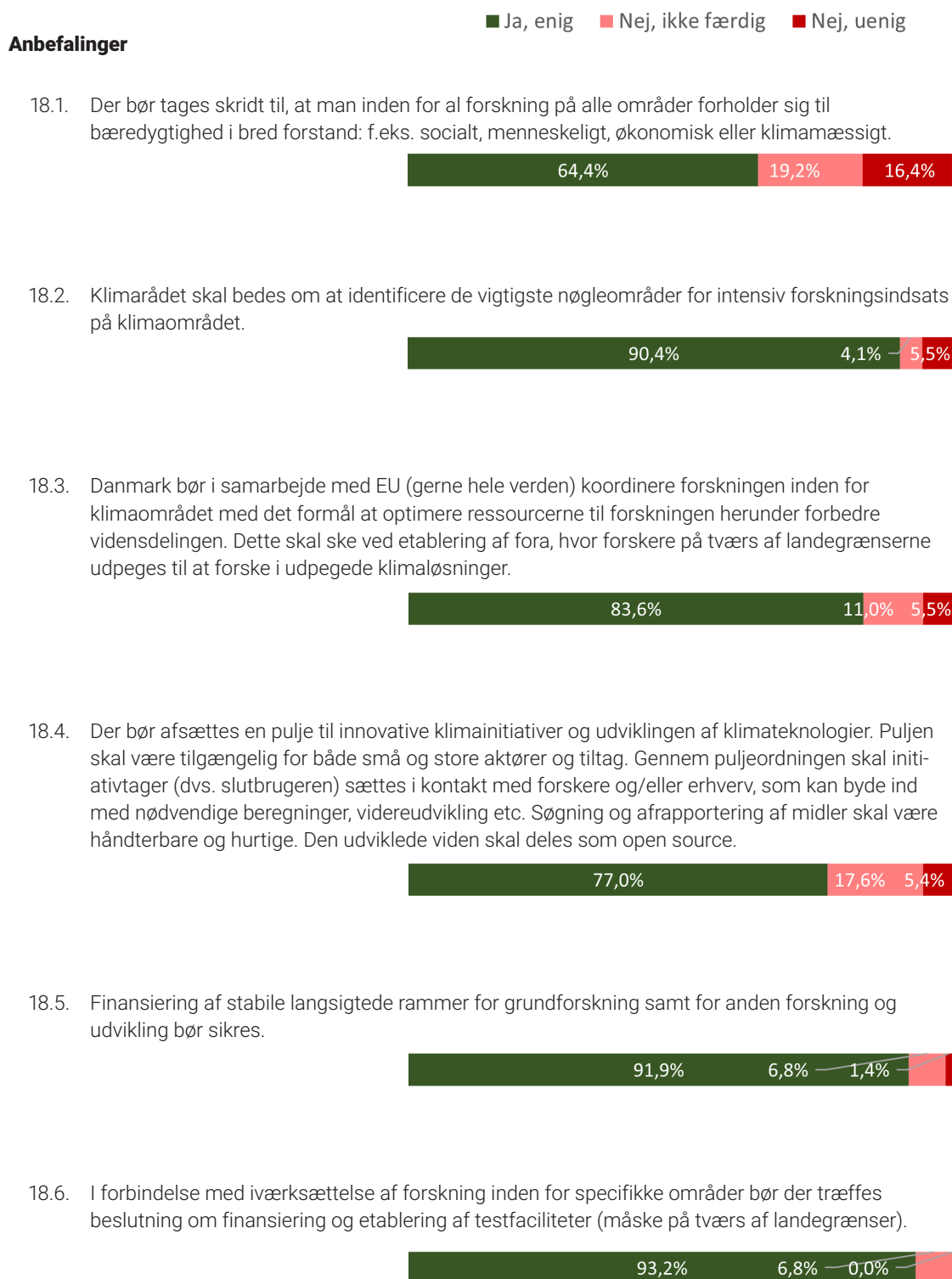
- administration og søgning af forskningsmidler er besværlig.
- der er mangel på fokuseret forskning med tilhørende nødvendige testfaciliteter inden for nøgleområder.
- forskningen defineres alt for sjældent ud fra et brugerperspektiv (slutbrugeren).
- ensidig prioritering af teknologiforskning sker på bekostning af grundforskningen, som også er nødvendig for klimaomstillingen.
- forskningen er opdelt på mange aktører og niveauer (f.eks. private virksomheder og stat).
- det virker som om, at der ikke koordineres på tværs af fagområder og/eller landegrænser inden for alle forskningsområder.

Vurderinger

Det er Borgertingets opfattelse, at hvis bæredygtighed (socialt, økonomisk eller klimamæssigt) indtænkes i al forskning, kan det bidrage positivt til et paradigmeskift. Ukoordineret indsats og prioritering af forskningsmidler medfører spild af ressourcer i form af forsinket forskning, udvikling eller implementering. Det kan bevirke forsinket eller forkert prioritering af forskning på områder, som ikke afhjælper klimakrisen. Hvis man samler ressourcerne på tværs af landegrænserne, kan disse udnyttes mere optimalt. En fokusering af ressourcer (menneskelige hjerner, faciliteter, økonomi m.m.) kan fremskynde den nødvendige udvikling og implementering af nye teknologier og mindske risici for fejlinvesteringer.

Grundforskning er fundamentet for al videre forskning, herunder teknologiforskning. Det er desuden nødvendigt at identificere de områder, hvor slutbrugeren f.eks. forbrugeren, landmanden eller virksomheden har de største behov for ny forskning, ny viden og udvikling. Testfacilitet kan være en forudsætning for udvikling og afprøvning af nye eller forbedrede teknologier.

Administration af forskningsmidler kan virke hæmmende / demotiverende, især hvis forskere skal bruge megen tid på administrative opgaver og søgning af forskningsmidler frem for at koncentrere sig om sin spidskompetence som forsker.

Bilag

A hand holding a pen over a notebook, with a blurred background of papers and a person. The image is overlaid with a semi-transparent green filter.

1 Bilag – Borgertingets anbefalinger første samling

Anbefalinger om folkeoplysning, adfærd og inddragelse

1. Politisk handlekraft

- 1.1 Det anbefales, at politikerne er mere handlefaste og tør handle på bekostning af vælgertal. Der skal lyttes mere til eksperter – specielt upartiske – og presses mere på for at få gennemført nødvendige tiltag. Der skal handles NU! Det er vigtigere at lytte til eksperter – for eksempel Klimarådet - end til lægmanden (og dermed, på sin vis, også Borgertinget).
- 1.2 Det er vigtigt at få mange små tiltag sat i gang (mange bække små...) – hos virksomheder, borgere og andre sektorer – for det kræver mindre indsats for hvert tiltag. Man skal politisk have øjnene åbne for at promovere og understøtte gode lokale tiltag, for eksempel ved at fjerne barrierer i regler og administration.
- 1.3 Der bør føres en offentlig debat om mulighederne i en grøn grundlov, der bl.a. drager på erfaringer om, hvorvidt det har været til gavn i de lande, hvor det politiske ansvar for miljø, natur og klima er skrevet ind i deres forfatning.
- 1.4 Borgertinget mener, at klimamålene skal nås, men vi er betænkelige ved, om det kan nås på grund af skiftende politik. Vi vil derfor appellere til, at der politisk gennemføres brede effektive forlig, som man holder fast ved på begge sider af et valg.

2. Borgerinddragelse og folkeoplysning

- 2.1 Etablering af et permanent Borgerting som en del af Klimarådet.
- 2.2 Lokale klimaborgerting i hver af landets kommuner til at understøtte den lokale agenda og debat, så vi får skabt rammerne for, at borgere, der vil engageres, får deres stemme hørt og dermed få de bedste klimaråd til at leve i nærhed for borgerne.
- 2.3 Klimamål på kommuneniveau med borgerinddragelse om, hvordan mål kan nås.
- 2.4 Borgertinget anbefaler overordnet set, at der sikres en god kommunikation til og med befolkningen. Kommunikationen bør være "simpel og letforståelig" så alle er indforstået med hvordan og hvorfor, der skal foretages ændringer i befolkningens adfærd.

- 2.5 Borgertinget anbefaler, at der kommer mere klimaundervisning i folkeskolen og på ungdomsuddannelser, som gennemgående obligatorisk tema. Der skal være mere undervisning om klimavenlig kost i faget hjemkundskab. Klimaundervisningen skal også handle meget om, hvorfor det er svært som samfund og internationalt at løse klimakrisen ift. andre kriser, altså ikke primært om den naturvidenskabelige side af klimakrisen.
- 2.6 Der er behov for forskellige oplysningskampagner som for eksempel: Oplysende programmer i radio og tv, debatprogrammer, støtte til undervisningsmateriale, støtte til film, teater, billedkunst, faglitteratur, foredrag, festivaler, nyhedsformidling, samt et organ der stiller spørgsmål.
- 2.7 Oplysning om beregningsgrundlag og fuld gennemsigthed i hvad vores samlede udledning er, og hvordan vi evidensbaseret kan mindske denne. For eksempel oplysning om den CO₂, der ikke indgår i vores danske regnskab, fordi den importerede vare er produceret i udlandet (for eksempel sojabaseret dyrefoder fra regnskovsarealer i Sydamerika som fodres til mange af de konventionelle svin i Danmark).
- 2.8 Beregningsgrundlag bør være fuldt synkroniseret og indeholde alle faktorer. Det kunne på sigt anvendes til standardiseret mærkninger af for eksempel emballage, dagligvarer osv.
- 2.9 Folkebibliotekerne bør tage en aktiv rolle i folkeoplysningen og indgå i et samarbejde med lokale medier om lokal debat og nyhedsformidling. Bibliotekernes virke bør endvidere kobles til bestræbelser som understøtter borgernes initiativer og/eller deltagelse i konkrete bæredygtige omstillingssager, idet konkret handling kan give mening til de ellers ret abstrakte spørgsmål om klima og bæredygtighed.

3. Adfærdsændringer med fokus på materielt forbrug

- 3.1 Vores nationalregnskab skal måles på andre faktorer end kun økonomi: Livskvalitet (sociale fællesskaber, godt helbred, følelse af at gøre en forskel, frihed), livslængde, bæredygtighed, naturressourcer. Danmarks Statistik har allerede udviklet og beregnet et grønt BNP, velfærdsmål og ressourcetræk. Regeringen bør derfor fremover offentliggøre en årlig status på faktorerne i forbindelse med offentliggørelsen af finansloven med henblik på at synliggøre og motivere en positiv udvikling.
- 3.2 Resultaterne fra den årlige status kan bruges til at iværksætte målrettede OBS-kampagner med positive budskaber med henblik på at ændre forbrugeridealer.
- 3.3 Forbrugerne skal have redskaberne til at kunne se, hvor der kan spares CO₂.
- 3.4 Giv rabat ved hensigtsmæssig forbrugeradfærd, eksempelvis som ved de lave el-takster man får gavn af, når der bruges el om natten.

4. Klimadeklaration

- 4.1 Opret en fælles klimadeklaration med tilhørende mærkning (start nationalt og få udbygget til EU/globalt-niveau), der – ligesom varedeklarationen på fødevarer indikerer næringsindhold – indikerer, hvor meget et givent produkt belaster miljø og klima. Dette kan eksempelvis være i forhold til, hvor meget CO₂ der er udledt i forbindelse med produktionen af t-shirts fra Portugal eller Kina, hakkekød fra Danmark eller Polen eller agurker fra Spanien.
- 4.2 Deklarationen skal følges op med en oplysnings- og informationskampagne til forbrugerne, for eksempel i form af oplysning til bl.a. unge i skolerne, som kan føre til adfærdsændringer.

Anbefalinger om finansiering og afgifter

5. Langsigtede investeringer fra stat og pensionsselskaber

- 5.1 Borgertinget mener, at stat og pensionskasser skal tage ansvaret for de nødvendige investeringer, der ikke drives af markedet. Staten/det offentlige skal investere i kommercielle tiltag såvel som at give støtte til nye klimaløsninger.
- 5.2 Statens investeringer skal ikke begrænses af provenuet ved en klimaafgift, men provenuet skal indgå i investeringerne.
- 5.3 Statens investeringer skal fokuseres på områder, som har store muligheder i klimaomstillingen, såsom transport og udvikling af løsninger i landbruget, som er to områder, hvor det vil batte meget af få skabt og implementeret løsninger. Dette skal ikke ses som i modstrid med også at støtte/investere i løsninger, der har kommercielle muligheder, og som gør Danmark rigere ved for eksempel eksport af løsninger - man skal gøre begge dele.
- 5.4 Borgertinget anbefaler, at pensionsselskaberne investerer i den grønne omstilling. De bør have en klar målsætning for, hvor stor andel af deres midler, der skal anvendes til grøn investering.
- 5.5 Der bør tillades, at pensionsselskaberne investerer med større risiko, når det drejer sig om grønne investeringer. Kravene omkring risiko ved den type investeringer bør derfor revurderes og måske lempes.

6. CO₂e-afgift, social balance og borgerinddragelse

- 6.1 Det er Borgertingets klare anbefaling, at der snarest skal indføres en klimaafgift på nationalt niveau, for at vi kan nå vores klimamål for 2030 og 2050. Klimaafgiftssystemet skal primært baseres på afgifter opkrævet i produktionsleddet ved kilden til udledning.
- 6.2 Borgertinget henstiller til, at Folketinget sikrer social balance i udviklingen og implementeringen af en klimaafgift. Der bør arbejdes for at sikre, at de svageste i samfundet ikke kommer til at skulle betale mere end de nuværende skatter og afgifter. Derfor skal nye afgifter afvejes med lempelse eller afskaffelse af nuværende omkostninger, der ikke er til fordel for den grønne omstilling.
- 6.3 Borgertinget henstiller til, at Folketinget sikrer god kommunikation med en 'grøn tråd' til borgere og virksomheder i udviklingen og implementering af en klimaafgift. Vi anbefaler, at regeringen sikrer borgerinddragelse, medansvar og løbende debat, så alle borgere på alle niveauer i samfundet inddrages i debatten om klimaafgifter.
- 6.4 Folketinget skal informere borgerne om, hvad det er, der skal til for at nå klimamålene, hvorfor det nytter og hvem der skal gøre det. Det er vigtigt med kommunikation, oplysning, og en pædagogisk tilgang og forklaring, så der sikres folkelig opbakning. Det bør klargøres, hvilken effekt implementering af klimaafgifter har på den grønne omstilling for privatpersoner og virksomheder.
- 6.5 Hvis den grønne omstilling skal lykkes, kræves der en bred folkelig opbakning. En borgerinddragelse skal tilrettelægges, så den dækker hele landet og fungerer således, at den giver plads til en løbende dialog mellem eksperter, politikere og borgere.

7. CO₂e-afgift: Bidrag til en grøn skattereform

- 7.1 Det er vores klare anbefaling, at der skal indføres afgifter på udledning af drivhusgasser – en såkaldt klimaafgift. Dette bør gøres gennem udvikling og implementering af et klimaafgiftssystem (grøn skattereform), hvor der langsigtet planlægges, hvordan vi opnår Danmarks klimamål. Samtidigt skal det langsigtede fokus sikre, at afgiftssystemet er gennemskueligt for borgere og virksomheder i Danmark.
- 7.2 Borgertinget mener, at for at der kan opnås succes med et klimaafgiftssystem, skal der laves en skatteanalyse for at forstå grundlaget for en klimaafgift.
- 7.3 Borgertinget mener, at klimaafgiftssystemet primært skal baseres på afgifter opkrævet i produktionsleddet ved kilden til udledning.
- 7.4 Det er vigtigt, at det er den "sorte energi", der beskattes og afgiftsbelægges og ikke den grønne.
- 7.5 Der skal arbejdes med bundfradrag på udledning. Vi ser gerne, at bundfradraget sættes så lavt som muligt, så virksomhederne fortsat er motiverede til at omlægge produktionen, men samtidigt ikke så lavt, at vi risikerer lækage.
- 7.6 Borgertinget anbefaler, at der indtænkes mulighed for en reduktion af CO₂e-afgiften for virksomheder, der investerer i egen grøn omstilling
- 7.7 Der skal være fokus på, at der vil være tale om en overgangsperiode for alle virksomheder, således at den enkelte virksomhed har tid til at sikre en langsigtet, bæredygtig omstilling.
- 7.8 Der skal tages højde for kompleksiteten i den enkelte branche og tidsperspektivet for omstilling.
- 7.9 Der skal arbejdes på muligheden for bedre lånemuligheder og lavere renter, når virksomheder investerer i klimaforbedringer af produktion eller bygninger.
- 7.10 Forbrugsafgifter skal samlet set holdes på samme niveau som nu og udlignes imellem forbrugs-/varegrupper (eksempel: gør brint- og elbiler billigere, og gør diesel- og benzinbiler tilsvarende dyrere)
- 7.11 Der skal arbejdes på muligheden for bedre lånemuligheder og lavere renter, når borgere investerer i klimaforbedringer af for eksempel private bygninger.
- 7.12 I stedet for at pålægge afgifter i forbrugsleddet (der hvor klimabelastende varer forbruges/indkøbes), bør der i højere grad sættes på oplysning og nudging for at ændre klimabelastende forbrugsadfærd.

8. Afgift for CO₂-tung industri

- 8.1 Der skal så vidt muligt indføres en ensartet afgift, men der skal differentieres mellem brancher, når/hvis der er behov.
- 8.2 Borgertinget anbefaler, at der indføres en gulerod i form af en CO₂e-besparelsespræmie, hvor en del af virksomhedens afgifter tilbagebetales, hvis det lykkes at nedbringe CO₂e-udledningerne.

Anbefalinger om landbrug, areal og ressourcer

9. Bioøkonomiske løsninger

- 9.1 Danmark skal være et foregangsland ift. genanvendelse af biomasse, hvorfor regeringen skal støtte forskning, der fremmer produktion og anvendelse. Herunder skal regeringen skabe rammerne for, at virksomhederne i højere grad kan indgå partnerskaber med forskningsinstitutioner.
- 9.2 Danmark skal ikke importere biomasse, men udnytte den biomasse vi har mulighed for at fremstille. Politikerne skal derfor hurtigst muligt finde en løsning på, hvordan vi kan undgå at importere biomasse.
- 9.3 Rester fra landbrugsproduktion, husholdning og industri skal cirkulere i bioøkonomien. Der skal udarbejdes lovgivning til erhverv og landbrug, som regulerer og kontrollerer anvendelsen af restprodukter/biomasse.

10. Bioplast handlingsplan

- 10.1 Regeringen skal lave en national handlingsplan for udfasning af brugen af fossilt-baseret plastik til fordel for brugen af bio-baseret plast eller andre materialer.
- 10.2 Regeringen skal fremskynde arbejdet med incitamentsstrukturer, som gør det attraktivt at anvende plast baseret på biomasse frem for plast baseret på de fossile ressourcer. Det kan være i form af for eksempel afgifter. Alternativt kan man arbejde med at forbyde eller begrænse brugen af plastik fremstillet af fossile ressourcer.
- 10.3 Branchen/fabrikanterne skal holdes fast i et produktansvar og tydeligere typemærkning.
- 10.4 Virksomhederne skal pålægges afgifter og ansvar for fremstilling og genanvendelse.

11. Standardisering af affaldssortering

- 11.1 Der skal være et stærkt samarbejde på tværs af kommuner og stat om affaldssortering.
- 11.2 Regeringen skal sætte fælles standarder for kommuner og virksomheder herunder for emballage. Kommunerne skal udvikle bedre affaldssortering (for eksempel forbrændingsanlæggene eller affalds-/genbrugsstationerne), der forenkler sorteringen hos den enkelte borger.
- 11.3 Kommunerne skal informere borgerne mere, så vaner kan ændres. Vi skal som borgere regelmæssigt modtage information om effekten af vores sortering.

12. Landbrugets arealer

- 12.1 Harmonikravet bør ændres, så det ikke står i vejen for for eksempel udlægning af jord til natur, fordi landmanden skal kunne dokumentere at have areal nok til sit dyrehold. Gyllen skal kunne afleveres på et biogasanlæg med det samme, hvorved man også opnår, at udledning af metan fra gylletankene kan nedbringes. Antal dyreenheder kan på den måde afkobles fra adgang til arealer, og dyrene kan produceres de steder, hvor det giver mest mening.

- 12.2 Der skal gennemføres en mere offensiv, og muligvis tvangsbaseret, udtagning af lavbunds-jorde, både med hensyn til hastighed på udtagning og arealstørrelsen, og gerne op til de 170.000 Ha, som er anbefalet af Klimarådet. Dette har der været faglig enighed om i årevis, uden at der reelt er sket nogle fremskridt.
- 12.3 Der skal laves et afklaringsarbejde, der belyser, hvad lavbunds-jorde kan anvendes til, når de er oversvømmet, som for eksempel fritgående græssende dyr, anlæg med vedvarende energi, energipil, fri natur eller andet. Dette skal indgå i vurderingen af, om jorden skal frikøbes eller fortsat indgå i en form for landbrugsproduktion.
- 12.4 En større del af det areal, der i dag anvendes til dyrkning af foder til dyr, skal omlægges til dyrkning af vegetabiliske fødevarer til mennesker eller omlægges til kløvergræs, eksempelvis til produktion af "græsmælk".
- 12.5 Borgertinget anbefaler samtidig tiltag til at reducere import af dyrefoder som for eksempel sojabønner for at undgå "lækage af udledning af CO₂", dette kunne eksempelvis gøres ved en CO₂-afgift på foder, der ikke er produceret CO₂e-neutralt.
- 12.6 Efterspørgslen på vegetabiliske fødevarer skal styrkes, evt. ved støtteordninger eller afgifter på animalske produkter. Det vil reducere kødforbruget, hvilket har en gavnlig klimamæssig effekt.
- 12.7 Hektarstøtte bør omlægges fra ren arealstøtte til støtte af effektiv (og klimavenlig) produktion.
- 12.8 Forskning i effektive og bæredygtige produktionsformer, som også kan udbredes i andre lande, bør støttes yderligere for at øge en bæredygtig produktionen af fødevarer.

13. National strategi for arealudnyttelse

- 13.1 Udarbejd en national strategi for arealudnyttelse.
- 13.2 Strategien skal sætte klare målsætninger for, hvordan de danske arealer procentvis skal udnyttes i fremtiden for at imødekomme behovene for mere natur, skov, plads til udvinding af grøn energi, biomasse m.m.
- 13.3 Strategien skal have klare ambitioner for positiv ændring i den danske arealudnyttelse år for år, og hvis der skal være noget, der minder om en hockeystav her, så skal indsatsen lægges nu og ikke senere.
- 13.4 Strategien skal understøtte en målsætning om forøgelse af det samlede areal, som vi har til rådighed, ved at bruge arealerne til flere funktioner ad gangen (for eksempel ved at have vertikalt landbrug, bruge arealer både til afgræsning og grøn energi, vindmøller i intensivt dyrkede marker eller anvende tagarealer til for eksempel haver og solcelleanlæg).
- 13.5 Strategien skal sikre, at biodiversitet understøttes så vidt muligt i alle tiltag, og der bør være en vurdering af initiativers påvirkning heraf - ligesom VVM.
- 13.6 Udmøntningen af strategien bør ske lokalt, hvor der er mest indsigt i håndteringen af de enkelte områder og for at sikre lokal opbakning og ejerskab.
- 13.7 Indfør incitamentstruktur for arealanvendelse, som gør det attraktivt at anvende arealerne i henhold til strategien.
- 13.8 Incitamentsstrukturen skal baseres på tilskud, fritagelse af afgifter, eller kobling til tilladelser til anvendelse af arealer til andre formål som for eksempel opstilling af vindmøller eller solceller.
- 13.9 Det skal gøres attraktivt at anvende tage til solceller, fremfor at bruge landbrugsjord til selvsamme.

14. Landbrug med mindre klimaaftryk

- 14.1 Danmark skal reducere produktionen af kød.
- 14.2 Anvend formidling af de nye kostråd til at minimere kødforbruget i Danmark.
- 14.3 Konsulenter/ekspertise på klimaområdet til landmændene (både nationalt og internationalt), så de får den nødvendige viden til at lave et effektivt skift til mere klimarigtig fødevarerproduktion.
- 14.4 Staten skal stille støtte- og forskningsmidler til rådighed, så intensivning muliggøres (nye typer afgrøder, gødning og foder).
- 14.5 Indfør 'intelligent' kødafgift, altså en afgift, der er i produktionsleddet, sådan at det bliver dyrere for de produktioner, der ikke er så klimavenlige.

Anbefalinger om transport

15. Omstilling til eldrevet transport

- 15.1 Både lempelser og forøgelser af skatter og afgifter skal ses i forhold til bilens forureningsgrad. Det vil sige, at de mere forurenende biler "betaler" for de mindre forurenende – indtil den logistiske (S-)kurve knækker, og markedet således er tilstrækkeligt mættet af el-biler. Dette kan evt. ske via en form for solnedgangsklausul for fritagelse for afgift på el-biler, således at benzin- og dieseldrevne biler forbliver dyre, mens el-bilerne gradvist kommer til at bidrage med skatter og afgifter til statskassen på samme måde, som i dag.
- 15.2 Ligeledes kan faste parkeringsafgifter for private såvel som for erhvervsdrivende generelt forhøjes, hvis bilen forurener, som det bl.a. er tilfældet i København i dag.
- 15.3 Udformningen af disse skatter og afgifter bør dog ske på en sådan måde, at det ikke skaber skævvridning i forhold til at kunne anskaffe og benytte sig af en el-bil – det skal kunne lade sig gøre uanset indkomstkasse. Dette selvom at folk med højere indkomster kører mere i bil.
- 15.4 Al benzin- og dieseldreven distributionskørsel inden for større byer skal inden 2030 beskattes via miljømærkater set i forhold til forureningsgrad.
- 15.5 Eldrevne biler kan undlades denne beskatning. Man bør for eksempel indføre en form for CO₂-mærkning, ligesom vi har energimærkninger i dag, for at hjælpe forbrugerne til at træffe et oplyst valg – et tiltag, som tilmed kunne spredes til andre områder end kun biler. Vugge-til-grav-perspektivet samt energiforbrug i forhold til belastning af elnettet er også eksempler på faktorer, der vil kunne laves mærkninger på baggrund af.
- 15.6 Der bør gives udvidet skrotningspræmie for fossile biler inden 2030 – igen for at gøre incitamentet til at skifte mere gunstigt.
- 15.7 Lade-infrastruktur skal udbygges på en sådan måde, at tilgængeligheden bliver jævnt fordelt, selv i storbyerne.
- 15.8 Der skal stilles krav til både private og offentlige arbejdspladser om, at ladestationer er tilgængelige i forhold til antallet af medarbejdere.

- 15.9 Der skal stilles krav til udbydere af el-opladning om, at deres betalingsformer ikke kræver, at kunderne skal have ét abonnement per udbyder (og deres tilhørende standere) så valget om, hvor man elektrisk kan optanke, er lige så frit, som det i dag er tilfældet med benzinoptankning.
- 15.10 Der skal stilles krav om, at ethvert type stik skal kunne anvendes ved hvert ladepunkt.
- 15.11 Al offentlig transport, det offentliges brug af køretøjer, samt taxaer skal elektrificeres senest i 2030.
- 15.12 Der skal tages initiativ til en folkeoplysningskampagne, hvori alle punkter i forhold til folks skepsis og usikkerheder ved skift til el-bil bliver berørt.
- 15.13 Der skal stilles krav til gennemsigtighed i produktionen samt genanvendelsen – herunder forsvarlig produktion af batterier. Uden denne gennemsigtighed bør det ikke være muligt at sælge el-biler i Danmark.
- 15.14 Derudover skal der gives markant støtte til forskning omhandlende genanvendelse af materialer brugt i elbiler.

16. Flexibel kollektiv transport som et positivt tilvalg

- 16.1 Kollektiv transport bør være et naturligt valg, fordi det er billigst, bedst og mest miljørigtigt. Borgertingets overordnede anbefalinger er derfor, at den offentlige transport skal gentænkes, så den bliver mere fleksibel. Vi har brug for flere løsninger med lavere brugerbetaling, som ikke går på kompromis med fleksibiliteten.
- 16.2 Borgertinget mener, at man bør optimere den kollektive trafik og gøre den mere attraktiv, gratis, let tilgængelig, både udenfor og indenfor byerne; for eksempel gratis p-pladser uden for byerne og gratis kollektiv transport ind til byen fra parkeringssteder (park and ride).
- 16.3 Uden for større byer skal busruter være mere direkte, med kortere køretid og koordineret med hinanden.
- 16.4 Minibusser skal bruges, hvor det er relevant, i stedet for store halvtomme busser.
- 16.5 Flextrafik skal markedsføres bedre og til alle i områder, hvor der ikke er velfungerende kollektiv offentlig transport.
- 16.6 Prisen på offentlig transport - hvis ikke gratis - skal være baseret på distance og ikke afhængig af regionsgrænser.
- 16.7 Man kan også tænke på at teste førerløse el-flexbusser.
- 16.8 Offentlig transport skal køre på el eller brint, da offentlig transport skal være et foregangsbillede på, hvordan elektrificering bør virke.
- 16.9 Oplysning til befolkningen, der fremme grønne transportmuligheder, skal ske på statsligt, regionalt og kommunalt niveau.
- 16.10 En app, der samler samkørselsmuligheder (for eksempel Go More), offentlige transportmuligheder og flextrafik, bør udvikles. Appen skal kunne kobles på mobiltelefoner og smartwatches.

17. Klimavenlig godstransport for eksempel PtX

- 17.1 Der er brug for politiske initiativer, der understøtter grøn udvikling på transportområdet. Først og fremmest skal der være offentlig støtte til udvikling og forskning af nye teknologier, der ser ud til at være lovende lige nu dvs. biobrændsel og PtX (e-fuels). Der skal også være en mere langsigtet plan med offentlig støtte til udvikling og forskning inden for nye teknologier, der viser sig at være lovende på lang sigt, som vi ikke kender til i dag.
- 17.2 Der skal være et økonomisk incitament til at bruge biobrændsel, el eller PtX. På den måde vil en del af den transport, der i dag foregår på lastbil, blive flyttet over på for eksempel tog, el-lastbil eller mindre belastende metoder. En mulighed er, at der skal være et system, der gør det muligt, at der betales alt efter, hvor meget CO₂, der udledes ved langdistancetransporten. En anden mulighed kan være finansielt incitament for transportfirmaer til at benytte biobrændsel og PtX (e-fuels), så der skabes incitament for omstilling, og så risici ikke kun bæres af transportfirmaerne.
- 17.3 Offentlige indkøb i stat, regioner og kommuner skal også være foregangsbilleder på dette område. Derfor anbefales det, at det sikres, at disse indkøb er transporteret klimavenligt.
- 17.4 Det anbefales, at der tages initiativer til at udvikle jernbanetransporten for at gøre denne konkurrencedygtig, og dermed flytte tung transport fra landevejen til jernbanen på lang sigt. Det vil gøre, at langdistancetransport med lastbiler, der ikke kan elektrificeres, minimeres så meget som muligt, eftersom strækningen fra jernbanestation og det sidste stykke vil være en mindre distance, der formodentlig kan nås med mindre og elektrificerede lastbiler.
- 17.5 Det anbefales, at der etableres aflæsningshubs udenfor byerne, så varerne kan blive transporteret ind i byerne mere klimavenligt for eksempel med elektrificerede varevogne.

Anbefalinger om teknik i landskabet

18. Medejskab til vedvarende energi

- 18.1 Der bør være flere muligheder for borgerne for at købe sig ind i havvindmølleparker og andre store anlæg, som kan supplere muligheden for at købe aktier i de store energiselskaber (selv eller gennem pension). For eksempel som en vis procentdel af investeringerne, der udbydes til borgerne. Det vil også kunne medføre, at man får borgerne med i planlægningen.
- 18.2 Også kommuner burde kunne købe sig ind i VE-anlæg, for eksempel kommuner der ikke selv kan opstille vindmøller lokalt. I det hele taget bør der åbnes op for, at borgere, kommuner, fællesskaber mv. kan investere i vindmølleparkerne til havs og andre anlæg i stedet for kun at have vindmøllerne i nærområdet.
- 18.3 Der skal prioriteres flere vind-projekter i stil med dem fra Hvide Sande, hvor vindmøllerne ved havnen gav mulighed for at udvikle havnen og området omkring. Og der skal være den binding på, at den udvikling, der følger med, skal være bæredygtig.
- 18.4 For at ophæve biodiversitets- og naturtab som VE-anlæg medfører, skal overskud fra statslige anlæg i kommuner bruges på naturarealer, til gavn for biodiversitet og borgernes friluftsliv. Det skal besluttes lokalt, hvilken form for naturareal det skal være.
- 18.5 Folketinget/regeringen bør få undersøgt, om der kan laves nogle modeller, så staten kan investere i VE, så udbyttet ender i statskassen, hvis ikke det går videre til kommunerne, fremfor at ende hos de private energiselskaber.

- 18.6 I stedet for at borgerne skal give accept til sidst i planlægningen af store anlæg, og at de får kompensation, hvis de bor tæt på anlæggene, bør man starte med at give borgerne indflydelse og medejerskab til projekterne. Kompensationen skal gives i form af medejerskab.
- 18.7 Grundejerforeningen, andelsforeningen og/eller lokalsamfundet skal have mulighed for at bruge deres midler til at købe sig ind i større VE-projekter, og afkastet skal bruges til grønne områder for at aktivere biodiversiteten eller gavne friluftslivet.
- 18.8 Støt initiativer til lokal etablering af vedvarende energi, således at overskud af driften bliver i lokalområdet, og borgerne er mere positive over for etablering, når det ikke er store ubekendte udenbys foretagender, der opstiller møller og tager overskuddet med væk.

19. Placering af teknik i landskabet

- 19.1 Overordnet national plan for, hvordan man skal udrulle opsætning, så energien produceres tæt på, hvor den skal bruges.
- 19.2 Lovgivning på området omkring solfangere skal ændres, så der ikke skabes unødvendige udbygninger af elnettet og strømspild. Derudover skal der ikke gives tilskud til solfangere, når det ikke giver mening samfundsøkonomisk (for eksempel små solfangere på private hjem, der laver strøm, når folk ikke er hjemme versus solfangere på fabrikker, der bruger strømmen i dagtimerne til produktion). Kig også for eksempler på installering af solceller på bygninger og eksisterende industritage.
- 19.3 Borgertinget anbefaler, at der i videre udstrækning kigges på at placere grønne anlæg langs eksisterende infrastruktur (motorvej, jernbane etc.). Placeringen kan med fordel besluttes i samråd med lokale borgergrupper ud fra, hvor borgerne mener, at det vil skabe færrest mulige gener for lokalsamfundet. Man kan eksempelvis se på eksempler fra Hvide Sande med bynære vindmøller placeret på/ved havnen.
- 19.4 Kommunerne bør have nogle af Folketinget fastsatte mål for deres bidrag til produktion af vedvarende energi, gerne med en mulighed for at "handle" forpligtelsen mellem kommunerne. Regionerne bør få en rolle i at sikre, at der regionalt samlet set leveres den nødvendige vedvarende energi.
- 19.5 Der bør stilles krav og gives incitamenter til kommunerne om at lave et roadmap/handlingsplan til opfyldelse af energimål - med delmål. Der skal være fleksibilitet til, hvordan kommunerne opnår deres delmål. Handlingsplanen bør udvikles i fællesskab med borgerne - der skal laves et krav om, at der skal være lokalt medejerskab.
- 19.6 Staten skal lovgive omkring, at pensionskasser ikke må investere i fossile brændsler efter et bestemt år, fordi borgerne så føler, at de får gevinst ud af VE og, derfor kommer der mindre lokal modstand og bedre placering af VE.
- 19.7 GRØN BBR: For at gøre det nemmere at placere, skal der fra eksperters side af laves et interaktivt online redskab, hvor alle kan gå ind og tjekke, hvor bæredygtigt (samfundsøkonomisk og miljørigtigt tilsammen) det ville være at placere et nyt VE-anlæg et givent sted. Dvs. redskabet skal vise Danmarks areal og have elnettet indregistreret. Og det skal have en mekanisme, der beregner, hvor meget det ville koste samfundet ekstra i udbygning af elnettet at etablere et nyt anlæg et sted, kontra hvor meget strømmen gavner det givne sted, man som bruger har valgt på Danmarkskortet. Sådan at kommuner, borgere, virksomheder, investorer m.m. kan se, om udbygning med VE-anlæg er mere bæredygtigt (miljørigtigt og samfundsøkonomisk) sted y eller sted x. Og om det for eksempel gavner mere med et stort anlæg end med to anlæg to forskellige steder.

2 Bilag – Koncept for Borgertinget

Denne konceptnote beskriver det overordnede koncept for borgertinget på klimaområdet. Dette indebærer en beskrivelse af formål og organisering af borgertinget, metodeovervejelser, første og anden fase for borgertingssamlingerne samt kort om opfølgning og offentlig tilgængelighed af materiale m.m. Konceptet bygger på en rapport udarbejdet af Teknologirådet samt OECD's vejledende principper for borgerinddragelse.

Formål og organisering

Borgertinget skal bestå af 99 borgere, som udvælges ud fra nogle enkle kriterier såsom alder, køn, geografi, uddannelse og indkomst. De får til opgave at debattere borgernære dilemmaer forbundet med den grønne omstilling samt give input og anbefalinger til udarbejdelse af klimahandlingsplanerne. Dette sker ved en række borgertingssamlinger, hvor der indkaldes relevante eksperter, som kan klæde dem fagligt på, inden de diskuterer og via afstemning konkluderer. Herefter fremlægger borgertinget sine konklusioner og anbefalinger til klima-, energi, og forsyningsministeren (herefter ministeren) og Folketingets Klima-, Energi- og Forsyningsudvalg (KEF udvalget).

Tillidsskabende garantier

Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (KEFM) er koordinerende sekretariat for borgertinget. For at sikre tillid og transparens (jf. OECD's principper) vil det være hensigtsmæssigt at etablere tre garantier:

- 1) Et fagligt panel, bestående af 4-6 eksperter, der kan sikre kvalitet og faglig balance i temaer, informationsmateriale og spørgsmål til borgertinget.
- 2) En ekspert i borgerting og borgerinddragelse, som kan rådgive for at sikre, at hvert trin i metoden gennemføres med høj kvalitet i detaljen.
- 3) En ekstern overordnet facilitator til borgertingets samlinger.

Metode til udvælgelse og rekruttering af borgerne

Tilfældigt repræsentativt udtræk

Danmarks Statistik foretager udvælgelsen af borgerne med målet om at opnå tilnærmelsesvis repræsentativitet mellem borgertingets medlemmer og befolkningen som helhed. KEFM er på nuværende tidspunkt i dialog med Danmarks Statistik omkring den præcise metode og proces for rekruttering af borgerne. Metoden vil sikre uafhængighed og tilnærmet repræsentativitet.

Frafald

Danmarks Statistik bedes ligeledes om at forberede en suppleantgruppe, som tilstræbes at være så repræsentativ som mulig, så disse kan kontaktes i tilfælde af frafald.

Tidsperiode

Medlemmerne af borgertinget vil være de samme personer i første og anden fase beskrevet i denne conceptnote.

Emner og temaer

Emner og temaer, som borgertinget tager op i første fase, skal være borgernære. I overensstemmelse med OECD's principper vælges der et emne som er relevant for den brede befolkning, hvorefter de specifikke spørgsmål til borgerne om emnet formuleres klart og tydeligt i neutralt sprog. Dialog med OECD samt erfaringer fra andre lande viser, at dette er et vigtigt element for at muliggøre en debat, der leder frem til konkrete anbefalinger fra borgerne.

Rammen for den første samling vil være de guidende principper i klimaloven. Disse indebærer, at klimaindsatsen skal ske under hensyntagen til sunde offentlige finanser, omkostningseffektivitet, beskæftigelse, bæredygtig erhvervsudvikling og dansk konkurrencekraft samt at Danmark skal være et foregangsland i den internationale klimaindsats, så vi kan inspirere og påvirke resten af verden. Danmark har både et historisk og moralsk ansvar for at gå forrest.

Der udarbejdes materiale til den første samling. Samtidig oprettes der en liste med andre borgernære temaer, som borgertinget skal prioritere på første samling. De temaer, som borgertinget vælger at prioritere højest, vil danne grundlaget for fremtidige samlinger.

Første fase i borgertinget

2020 tilrettelægges, så borgertinget gennem tre samlinger debatterer konkrete dilemmaer.

Første fase er beskrevet i kronologisk rækkefølge forinden:

- Der vælges et hovedemne samt et antal andre temaer, som vurderes at være borgernære og relevante i forbindelse med udarbejdelse af klimahandlingsplanerne samt andre aktuelle politiske dagsordener. Dette er for at sikre, at borgertingets konklusioner og anbefalinger kan spille ind i konkrete klimapolitiske dagsordener.
- Der udformes et informationsmateriale, som oplyser om udfordringer og mulige løsninger i relation til emnet. Materialet udformes i samarbejde med det faglige panel.
- Der udformes et antal opgaver/spørgsmål til borgerne i relation til hovedemnet og temaerne.
- Informationsmaterialet og opgaverne udsendes til borgertinget.
- Første samling i borgertinget afholdes over en weekend. Udover at besvare opgaverne/spørgsmålene, vil borgertinget få til opgave at prioritere temaerne til nærmere behandling på den næste samling.
- Der vil efterfølgende være en tilbagemelding til KEF udvalget og ministeren.
- Der udformes supplerende informationsmateriale om de højst prioriterede temaer fra første samling i samarbejde med det faglige panel. Det udsendes til borgertinget.
- Anden samling i borgertinget afholdes over en weekend, hvor et antal af de prioriterede temaer fra første samling vil blive behandlet.
- Resultatet af anden samling formidles til ministeren og KEF udvalget et par dage efter på et tre-timers seminar på Christiansborg. Her deltager 9 udtrukne medlemmer af borgertinget, som fremlægger resultaterne til drøftelse.
- Der udformes supplerende informationsmateriale om de resterende prioriterede temaer i samarbejde med det faglige panel. Det udsendes til borgertinget.
- Tredje samling i borgertinget afholdes over en weekend, og vil tage de emner op, som blev prioriteret på første samling, men som ikke nåede at blive behandlet på anden samling.

- Et par dage efter mødet afholdes et tre-timers seminar plus tid til netværk på Christiansborg for ministeren, KEF udvalget, og andre relevante samfundsinteressenter, hvor alle 99 medlemmer inviteres og kan fremlægge resultaterne til drøftelse.

Anden fase i borgertinget

Anden fase i borgertinget består af to weekendmøder i 2021. Indholdet vil blive fastlagt på baggrund af erfaringerne med møderne i 2020.

Opfølgning

Medlemmerne vil blive bedt om anonymt at evaluere samlingerne. Der er derudover lagt en opfølgningsmekanisme i form af seminarerne for at sikre at borgertingets resultater høres af politikerne. Den videre opfølgning vil afhænge af de konkrete anbefalinger, som borgertinget kommer med. Der lægges ikke op til, at der skal være efterfølgende opfølgning i form af følg eller forklar principperne, men ministeren kan give en skriftlig tilbagemelding på konkrete tiltag, hvor borgertinget har givet anbefalinger og holdninger til kende. Derudover agter Folketingets Klima-, Energi- og Forsyningsudvalg at drøfte borgertingets anbefalinger og lade drøftelserne afspejle sig i en beretning fra udvalget.

Kompensering

Det er vigtigt, at borgertinget både er repræsentativt og inkluderende. I tilknytning til OECD's anbefalinger kompenseres medlemmer af borgertinget derfor for deres deltagelse i samlingerne.

Transportomkostninger

KEFM dækker op til 700 kr. i transportomkostninger pr. samling for hvert medlem. Medlemmerne får refunderet deres præcise forbrug på transport efter indlevering af bilag til KEFM. Udbetalingen sker efter hver samling er afholdt. Borgerne opfordres til at benytte offentlig transport. Det vil for nogle borgere ikke være en mulighed grundet geografiske eller andre forhold. Transport i egen bil dækkes derfor efter gældende takster udstedt af Medarbejder og Kompetence Styrelsen på 1,96 kr. pr. km. Transport i egen bil er også indbefattet af grænsen på 700 kr. pr. samling. Flyrejser og taxakørsel dækkes ikke.

Honorar for deltagelse

Hvert medlem af borgertinget får 1.000 kr. i honorar for deltagelse i 1 borgertingssamling. Det forventes, at der vil være 3 borgertingssamlinger i 2020 og yderligere 2 samlinger i 2021. Det samlede honorar i 2020 er derfor 3.000 kr. pr. medlem og 2.000 kr. pr. medlem i 2021.

Udbetalingen af honoraret forudsætter, at medlemmer er mødt op på borgertingssamlingerne. Deltager man fx kun i 1 eller 2 samlinger får man derfor udbetalt henholdsvis 1.000 kr. eller 2.000 kr.

Udbetalingen af honoraret i 2020 sker samlet efter afholdelse af 3. borgertings-samling.

Andre omkostninger

KEFM dækker derudover omkostninger til forplejning og hotelovernatninger for de 99 medlemmer af borgertinget. KEFM sørger for at bestille disse. Borgerne vil derfor ikke skulle indlevere bilag for forplejning og hotelovernatninger.

Borgernes anonymitet

Respekt for medlemmernes privatliv og ønsket om anonymitet er et vigtigt princip i OECD's anbefalinger til borgerinddragelse. Borgernes navne vil derfor ikke fremgå i eksternt materiale om borgertinget. Borgerne må gerne offentliggøre deres medlemskab af borgertinget, men opfordres ikke aktivt til dette.

Offentlig tilgængelighed

Offentlig tilgængelighed af materiale og indsigt i samlingerne er et væsentligt element for at sikre transparens. OECD's principper foreskriver bl.a. at materiale og visuel indsigt i borgertingets samlinger gøres offentligt tilgængeligt. Borgertingets præsentation af resultater og anbefalinger til ministeren og KEF udvalget vil blive livestreamet på lignende måde som et samråd gøres i dag. Dog bør selve samlingerne afholdes anonymt for at sikre borgernes anonymitet samt at diskussionerne ikke påvirkes af andre aktører. Informationsmaterialet samt spørgsmålene fra samlinger offentliggøres ligeledes efter afholdt arrangement.

Opdateret d. 29. juni 2020

3 Bilag – Borgertingets Retningslinjer

Borgertingets retningslinjer (code of conduct)

Åbenhed

Borgertinget er fuldt gennemsigtigt. Alle præsentationer optages, og materiale brugt på samlingerne vil være frit tilgængeligt efter endte samlinger.

Respekt

Det er vigtigt, at medlemmerne af borgertinget frit og sikkert kan yde bidrag og udtrykke deres synspunkter uden frygt for personlige angreb. Diskussionerne i løbet af borgertingets samlinger optages ikke, og der vil ikke blive citeret fra enkeltmedlemmer uden accept fra det enkelte medlem.

Lighed

Alle borgertingets medlemmer får lige adgang til at komme til orde og udtale sig, hvis de ønsker det.

Retfærdighed

Det er vigtigt, at det fulde spektrum af synspunkter høres om ethvert emne, og at orienteringsmateriale til borgertingets medlemmer er af højeste kvalitet.

Oplægsholdere

Borgertinget skal præsenteres for flere sider af en sag. Ved valg af oplægsholdere gælder mod-ekspertiseprincippet.

Emner

Der oprettes en liste med emner, som borgertinget skal prioritere på første samling. De emner, som borgertinget vælger at prioritere højst, vil danne grundlaget for fremtidige samlinger.

Afstemning

Afstemning, hvis nødvendigt, skal ske ved hemmelig afstemning af de tilstedeværende medlemmer. Afstemninger overvåges af hovedfacilitatorerne og mindst to medlemmer af borgerringet.

Offentliggørelse af anbefalinger

Borgerringets anbefalinger skal offentliggøres.

4 Bilag – Borgertingets faglige panel

Konceptet for Borgertinget foreskriver, at det vil være hensigtsmæssigt at etablere tre garantier for at sikre tillid og transparens jf. OECD's guidende principper om borgerinddragelse.

1. Et fagligt panel, bestående af 4-6 eksperter, der kan sikre kvalitet og faglig balance i temaer, informationsmateriale og spørgsmål til Borgertinget
2. En ekspert i borgerting og borgerinddragelse, som kan rådgive for at sikre, at hvert trin i metoden gennemføres med høj kvalitet i detaljen
3. En ekstern overordnet facilitator til Borgertingets samlinger

Koncept for Borgertinget er udviklet i samarbejde mellem KEFM og Teknologirådet. Teknologirådet har stået for program og faciliteringen af møderne i denne anden Samling i Borgertinget.

Det faglige panel for Borgertinget på klimaområdet samt eksperten i borgerinddragelse er udpeget af Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet og Teknologirådet i fællesskab med ønske om at få både bred ekspertise og forskellige perspektiver repræsenteret i panelet.

Panelet væsentligste opgave har været at hjælpe Teknologirådet med at identificere egnede oplægsholdere til Borgertingets møder. Panelet har ikke formuleret spørgsmål eller produceret informationsmateriale, eftersom informationsmaterialet fra første samling blev benyttet, og eftersom det var Borgertinget, der definerede alle emner i anden samling.

Det faglige panel

Lars Gårn Hansen
Professor og Miljøøkonomisk Vismand
Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi
Københavns Universitet

Søren Hermansen
Direktør
Samsø Energiakademi

Ninette Pilegaard
Vicedivisionsleder, Sektionsleder
Institut for Teknologi, Ledelse og Økonomi
Danmarks Tekniske Universitet

Kenneth Karlsson
Direktør og Partner
Energy Modelling Lab

Rikke Lundsgaard
Landbrugspolitisk Seniorrådgiver
Danmarks Naturfredningsforening

Camilla Hastrup Hermansen
Deputy CEO
Plus Pack A/S

Ekspert i borgerinddragelse:

Edward Andersson
Edward Andersson Dialogkonsult
Malmö, Sverige

5 Bilag – Udvælgelse af Borgertinget

17. januar 2022
NGE
DST Survey

Klimaborgertinget: Dataindsamling og udvælgelse

Til dokumentation

Der er i juli og august 2021 taget kontakt til et udsnit af den danske befolkning med henblik på at finde frem til personer, der måtte have lyst til at deltage i Borgertinget under Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet (KEFM). Borgertinget er en arbejdsgruppe af 99 almindelige danskere, der skal diskutere klimaspørgsmål til en række møder planlagt til efteråret 2021.

I udvælgelsen til Borgertinget er der 2 processer. 1. trin er udtræk af en simpel tilfældig stikprøve på 10.000 personer fra den aktuelle befolkning af voksne, der alle får mulighed for at tilmelde sig Borgertinget. 2. trin er udvælgelsen, hvor vi blandt de tilmeldte trækker en stratificeret stikprøve på 99 personer og 99 suppleanter, der *bedst muligt* skal spejle den danske befolkning.

Ved spørgeskemaundersøgelser blandt den danske befolkning er der et skævt bortfald, når man ser på en lang række parametre. Ældre personer vil i højere grad svare end de yngre generationer, kvinder i højere grad end mænd og graden af uddannelse har ofte en positiv betydning for svarandelen. Den valgte tilgang med at trække en stratificeret stikprøve blandt de tilmeldte er for at sikre at fordelingerne blandt personerne i Borgertinget bedst muligt passer med fordelingerne i den brede befolkning.

Den overordnede tilgang til udvælgelse til Borgertinget 2021 er således stort set uændret sammenlignet med tilgangen for Borgertinget 2020. Der er variationer mellem de 2 års tilgange, der er værd at nævne. I Borgertinget 2021 er der også medtaget personer, der har deltaget i Borgertinget 2020 og som har sagt ja til at deltage i Borgertinget 2021. Dette er medtænkt for at sikre øget stabilitet og

genkendelse blandt Borgertingets deltagere. I tillæg til dette blev stikprøven fordoblet og der blev medtaget telefonisk kontakt som en del af rekrutteringen. Begge tiltag blev medtaget for at sikre en bredere udvalgsramme for Borgertinget 2021.

Dataindsamling

SRS fra CPR Der blev fra CPR-registret udvalgt 10.015 personer med adresse i Danmark, dvs. den aktuelle befolkning i Danmark. Udvalget skete som simpel tilfældig stikprøve.

Når vi trækker en stikprøve på så mange personer, så vil udfaldet i 99 pct. af tilfældene være en stikprøve, der følger proportionerne som udvalgspopulationen på en lang række parametre blandt andet køn, alder, region, indkomstgruppe, uddannelsesgruppe, herkomst og familietype. Vi kalder det en universelt repræsentativ stikprøve, da vores stikprøver passer på en lang række baggrundsvariable og ikke kun på køn, alder og geografi, som er en lidt smal om end ofte anvendt målestok for repræsentativitet.

Spørgerammen Der blev opsat et kort web-spørgeskema, hvor respondenterne fik en kort forklaring om Borgertinget og dernæst skulle tage stilling til om de ønskede at deltage i Borgertinget. Hvis der blev svaret ”ja”, så blev der indsamlet kontakinfo, (navn, mailadresse og telefonnummer) og samtykke til kontakinfo måtte videregives til KEFM.

I de tilfælde, at en respondent valgte at svare ”nej” til at deltage i Borgertinget blev dette svar fulgt op af yderligere spørgsmål, om hvilke årsager, der lå til grund for den manglende lyst til at deltage. Det spørgsmål til *nej-sigere* er medtaget for at give bedre muligheder for at forstå personer, der ikke ønsker at deltage for i eventuelle rekrutteringer bedre at kunne imødekomme en større del af stikprøvens behov.

Om dataindsamlingen Der er i dataindsamlingen taget kontakt til personer i stikprøven ved henvendelser primært sendt som digital post (DP) til E-boks og i de tilfælde, hvor respondenterne ikke var tilmeldt digital post, sendte vi i stedet et postbrev. Der blev i alt sendt op til 3 henvendelser til stikprøven. For personer, hvor det var muligt at finde et telefonnummer er telefonisk kontakt anvendt som en opfordring til at deltage.

I henvendelserne til stikprøven var der indsat direkte link til tilmeldingen til Borgertinget og der var desuden indsat link til personer, der ikke ønskede at deltage i Borgertinget.

1. henvendelse Første henvendelse, invitationen til undersøgelsen, blev sendt d. 27. juli 2021. Invitationen blev sendt til 10.015 personer. 9.303 får DP d. 27. juli, mens 712 personer er uden digital post, der derfor tilsendes et postbrev d. 29. juli.¹

1. påmindelse	d. 2. august blev der sendt en påmindelse afsted til 8.693 personer, der ikke havde reageret på invitationsbrevet. Der blev sendt 7.981 DP afsted og efterfølgende 712 breve.
2. påmindelse	d. 17. august blev 2. påmindelse sendt afsted til 2.427 personer for hvem det ikke var muligt at identificere et telefonnummer. 20. august blev der sendt 6.439 DP af sted til den del af stikprøven for hvem, der var identificeret et telefonnummer.
Telefonisk kontakt	I perioden 7.-30. august blev der ringet til personer i stikprøven med opfordring om at udfylde spørgeskemaet.
Resultat af dataindsamlingen	På tidspunktet for udvælgelse til Borgertinget var der indkommet 818 fuldstændige besvarelser af spørgeskemaet, hvor af 487 var tilmeldinger og 331 takkede nej til tilbuddet.

¹ Proceduren for udsendelse af DP gør, at der vil være overlap mellem en lille del af modtager af DP og postbreve. Antallet af DP og antallet af postbreve summer derfor ikke til det samlede antal i stikprøven.

Ønsker du at deltage i det nye Borgerting?	
Ja	487
Nej	331
I alt	818

I tillæg til dette var 2.224, der via det direkte link til for personer, der ikke ønskede at deltage, gav information om, at de ikke ville være med.

Udvælgelsen til Borgertinget

Borgertinget 2021 er sammensat af personer fra 2 kilder: 1) Gengangere fra Borgertinget 2020 og 2) personer, der har tilmeldt sig som en del af den tilfældigt udvalgte del af den danske befolkning i 2021-indsamlingen.

Gengangere fra Borgertinget 2020 er efter deltagelse i 2020-samlingerne kontaktet af KEFM og har dernæst givet positiv tilkendegivelse om at deltage i Borgertinget 2021. En liste med disse personer er dernæst sendt til DST Survey, der har knyttet personerne til nyeste adresseoplysninger, således at gengangerpopu-

lationen indgik i udvælgelsespopulationen med opdaterede oplysninger om fx region og alder. Der er tilsendt en liste med 40 personer til DST Survey. Listen er dannet af KEFM og DST Survey har således ikke deltaget i indsamlingen af tilsagn blandt gengangere.

Den tilfældige stikprøve 2021 har givet 481 positive tilbagemeldinger.

Det var fra start af ønsket, at Borgertinget skulle spejle den aktuelle danske befolkning på flest mulige parametre, det vil sige at Borgertinget gerne skulle følge samme proportioner som den aktuelle danske befolkning ift. fordelingen på køn, alder, bopæl, herkomst, uddannelse, indkomst og familietype.

Blandt de indkomne besvarelser kan vi se skævheder i forhold til populationen. Der er, som ved dannelsen af Borgertinget 2020, flest tilmeldinger fra gruppen af midaldrende personer. Det ses også, at indkomst (disponible indkomst) for gruppen af "ja-sigere" er højere end for resten af stikprøven. Nogle af de skævheder kan vi vride på plads gennem udvælgelse ved hjælp af en stratificeret stikprøve.

Ved udvælgelsen af Borgertinget 2020 blev det klart, at det var en stor udfordring at udvælge et Borgerting, der fuldstændigt afspejler den aktuelle befolkning på alle de nævnte parametre. Antallet i Borgertinget (N=99) alene gør, at forventningen om at kunne trække en stikprøve med samme fordelinger som udvalgspopulationen er meget lille.

Efter en række analyser og prøvekørsler af diverse udvalgsmodeller, forsøg på dannelse af stratificeringsvariable mv., blev det vurderet, at der var muligt at få køn og region til at passe med populationsfordelingerne, men det var nødvendigt at danne en grov inddeling af alder: unge, midaldrende og ældre. Det var ikke muligt at medtage øvrige parametre i stratificeringen, fx familietype og uddannelse, da det ville medføre, at der så ville komme skævheder ift. fordelinger på fx køn og region. Datasættet kunne ikke bære en finere opdeling.

Strata til udvælgelsen blev derfor køn * aldersgruppe * region. Alder er grupperet til 3 grupper. Der er dermed dannet 30 strata og i disse er der udvalgt et antal personer svarende til andelene i udvalgspopulationen.

Udgangspunktet i udvælgelsen for dannelsen af Borgertinget var først udvælgelse af de 40 gengangere og dernæst blev der fyldt op til de 99 pladser med personer fra den tilfældige stikprøve for 2021. Udvalgelsen blev trukket efter de 30 strata. Dernæst blev der blandt restgruppen udvalgt 99 suppleanter efter samme stratificering.

6 Bilag – MØDEPROGRAMMER

PROGRAM FOR BORGERTINGETS WEEKEND 30. – 31. OKTOBER 2021

Lørdag den 30. oktober

9:30-10:00 Check-in, tag en kop kaffe/the

10:00 Velkommen og weekendens program /Lars Klüver og Gy Larsen, Teknologirådet

Velkomst ved Dan Jørgensen, Minister for Klima, Energi og Forsyning

10:30 Hvad er et Borgerting; Hvad er dets rolle; Hvad forventer vi selv; Hvad skete der i 1. fase; Hvad sker der i 2. fase?

Oplæg

Popkorn i 5 gryder

Bordene tænker sammen: Hvad vil vi gerne opnå i 2. fase?

Opsamling: Forventning og ønske til 2. fase

12:15 Hvem er du?

12:30 Frokost

13:30 Organisering af arbejdet

Temagrupper – hvor mange; sammensætning; programlægning

Redaktionsgrupper – rolle, arbejdsform, format for rapportering, ansvar

Selvfacilitering – regler for godt gruppesamarbejde; Hvad, hvis det går galt?

Lodtrækningsprincippet og afstemninger

Erfa-grupper af nye + tidligere medlemmer

Introduktion til de IT-systemer, vi arbejder med

Ekspertpanelets rolle

Kontaktgruppens rolle – 5 medlemmer, 1 fra KEFM og 1 fra Teknologirådet

14:30 Pause og Hvem er du?

15:00 Borgertingets mandat og indflydelse

Gruppearbejde: Hvad kan Borgertinget gøre for at styrke sin indflydelse?

Debat i plenum

15:45 Pause

16:15 Overordnet – hvad KAN 2. fase handle om (vi gemmer ”SKAL” til i morgen)?

Hvad konkluderede Klimaborgertinget i første fase? Hvad blev man ikke færdige med?

Skal der bygges bro mellem første og anden fase?

Skal der (også) helt andre boller på suppen?

Oplæg, gruppedebat, opsamling

17:30 Slut på dagens program.

19:00 Aftensmad

Søndag den 31. oktober

9.00 Hvem er du?

Godmorgen, og hvad skal vi så i dag?

9:15 Hvad kan 2.fase handle om?

Fortsatte gruppedrøftelser og forberedelse af præsentation

10:15 Pause

10:30 Hvad SKAL 2. fase så handle om?

Grupperne fremlægger deres forslag (udstilling)

Udstillingsbesøg

Gruppensummen og plenumdebat

12:30 Frokost – erfagrupeer sætter sig sammen

- 13:30 Valg af 3 temaer og evt. undertemaer – fordeling på grupper
- 14:00 Specificering af temaerne, undertemaerne og ønsker til viden og typer af oplæg
- Arbejde i temagrupper
- 15:00 Pause
- 15:30 Fremlæggelse af gruppernes oplæg
- Supplerende ideer fra de andre grupper
- Opsamling og evt. afstemninger
- 16:45 Igangsætte evaluering af weekenden
- 17:00 Tak for i dag og kom godt hjem

PROGRAM FOR KLIMABORGERTINGET AFTENMØDE OM DE VALGTE TEMAER

Den 3. november 2021

- 17:00 Skype indcheck
- 18:00 Åbning af mødet. Præsentation af program og af aftenens rolle i det samlede program for Borgertinget
- 18:10 Oplæg: Borgernes rolle i klimaomstillingen – forbrug og adfærd. Rune Baastrup, Direktør i DeltagerDanmark. Spørgsmål/svar til Rune
- 18:30 Oplæg: Klimaomstillingens økonomiske side. Lars Gårn Hansen, Miljøøkonomisk vismand og professor i miljøøkonomi, Københavns Universitet. Spørgsmål/svar til Lars
- 18:50 Pause
- 19:00 Oplæg: Klimarigtige byer og boliger. Ellen Højgaard Jensen, Direktør i Dansk Byplanlaboratorium. Spørgsmål/svar til Ellen
- 19:20 Oplæg: Robust bæredygtigt energisystem. Anders Winther Mortensen, Energianalytiker ved Energinet.dk. Spørgsmål/svar til Anders
- 19:40 Pause

- 19:50 Borgertinget arbejder i Redaktionsgrupperne – hvilke pointer vil I huske eller sende videre til de andre grupper?
- 20:45 Oplæg om metode til at skrive indledning til Borgertingets rapport. Teknologirådet
- 20:55 Afslutning og åbning af mødeevalueringen
- 21:00 Tak for i aften – vi ses om en uge om emnet ”Robust og bæredygtigt energisystem”

PROGRAM FOR KLIMABORGERTINGETS TEMA-AFTENMØDE

Energiforsyning. Den 10. november 2021

- 17:30 Skype indcheck
- 18:00 Velkomst og program
- 18:05–18:55 Oplæg - 10-15 minutters oplæg
1. Overblik nye teknologier – Marie Münster, Professor MSO DTU (15 minutter)
 2. Præsentation af forskellige former for CCS – Carsten Møller Nielsen, Reservoiringeniør GEUS (10 minutter)
 3. Danske rammer og strategier for forskning, innovation og erhverv – René Flege Højmark, Chefkonsulent IDA (10 minutter)
- 18:55 Pause
- 19:05-19:50 Panel – Oplæg på 5 minutter til hver – derefter debat og spørgsmål/svar
1. Energibesparelsers rolle i et robust bæredygtigt energisystem – Bendt Bendtsen, Formand i Synergi
 2. Ny atomkraft i fremtidens energiforsyning – Theis Palm, Formand Atomkraft Jatak
 3. Realisme og betydning af CCS, P2X, atomkraft – Brian Vad Matthiesen, Professor AAU
 4. Hvordan optimerer man bedst robusthed, hastighed og økonomi i omstilling af energiforsyningen – Kenneth Karlsson, Direktør Energy Modelling Lab
- 19:50 Borgertinget alene

- a) Beslutning om redaktionsgruppe for indledningsafsnit
 - b) Information om, hvordan I evaluerer mødet i EngageSuite
 - c) Igangsætning af gruppearbejde – herunder, at I selv lukker mødet kl. 21:00
- 20:00 Pause inkl. indcheckning til grupperne
- 20:10 Gruppearbejdet begynder
- Noter pointer, problemer, anbefalinger som I mener, at Temagruppen om ”Robust bæredygtig energiforsyning” skal arbejde videre med
- 21:00 Grupperne afslutter selv mødet (Vi går ikke tilbage til plenum)

PROGRAM FOR KLIMABORGERTINGET TEMA- AFTENMØDE

Byudvikling og Bygninger. Den 17. november 2021

17:30 Skype indcheck Link: <https://meet.statens-it.dk/kefm.dk/emand/007GMN8R>

18:00 Velkomst og program gennemgang

18:05–18:55 Oplæg 10 minutter til hver samt spørgsmål - i alt ca. 50 minutter:

1. Transport og mere klimavenlig mobilitet - Kristian Skovbakke Villadsen, partner og direktør ved Gehl arkitekter (10 minutter)
2. Boliger og bydele i et klimaperspektiv – Lau Raffnsøe, teknisk direktør Green Building Council (10 minutter)
3. De klimarigtigste boligformer/ større byers klimaaftryk – Simon Kjær Hansen, leder af Center for Public Policy (10 minutter)

18:55 Pause

19:05-19:50 Paneloplæg 5 minutter til hver – derefter debat og spørgsmål/svar i alt ca. 45 minutter:

1. Fremtidens byer og kommunernes klimaplaner – Anna Esbjørn, programchef i CONCITO
2. Klimaperspektiv ved økologisk nybyggeri og renovering - Lars Jørgensen, formand for Landsforeningen Økologisk Byggeri

3. Land og by - kommunernes geografi og forskellene i deres klimaudfordringer – Mette Skovbjerg, chefkonsulent KL

19:50 Borgertinget alene

a. Kort reminder om hvordan der evalueres i EngageSuite

b. Igangsætning af gruppearbejde – herunder, at borgerne selv lukker mødet kl. 21:00

20:00 Pause inkl. indcheckning til grupperne

20:10 Gruppearbejdet begynder

Noter pointer, problemer, anbefalinger som Temagruppen om "Bolig og Byudvikling" bør arbejde videre med.

21:00 Grupperne afslutter selv mødet (Vi går ikke tilbage til plenum)

PROGRAM FOR KLIMABORGERTINGETS TEMA-AFTENMØDE

Forbrug og Adfærd. Den 24. november 2021

17:30 Skype indcheck

18:00 Intro og velkommen

18:05 Oplæg

1. Jens Friis Lund, Københavns Universitet - Vækst eller modvækst og ressourceforbrug

2. Jesper Jespersen, RUC – Positive økonomiske incitamenter overfor Skatter og afgifter

3. Rune Buchdal Nielsen, Miljøministeriet - Det offentlige som driver for en bæredygtige omstilling

19:00 Paneldebat

Forbrug og adfærd - Hvor meget kan man rykke ved at informere / rådgive / oplyse borgerne, og hvordan gør man det bedst?

1. Rasmus Willig, Roskilde Universitet - Det gode klimaliv og barriere herfor!

2. Charlotte Thy, Bureau Veritas - Klimamærkning og green washing

3. Jakob Wichmann, The Footprint Firm – Omstillingsmuligheder og incitamenter i den private sektor

4. Mette Trier Damgaard, Aarhus Universitet – Staten og det offentlige mulighed for nudging

20:00 Borgertinget arbejder selv

Noter pointer, problemer, anbefalinger som Temagruppen om "Forbrug og adfærd" bør arbejde videre med.

21:00 Grupperne afslutter selv mødet (Vi går ikke tilbage til plenum)

PROGRAM FOR BORGERTINGETS WEEKEND 27.-28. NOVEMBER 2021

Lørdag 27. november 2021

9:00 Checkin og tag en kop kaffe/the

9:30 Velkomst, program, weekendens opgaver

9:45 I Temagrupperne - Definer temagruppens emner (6-8 / temagruppe)

- Redaktionsgrupper: Hvad skal vi skrive om - 1-2 emner per redaktionsgruppe
- Temagruppe: Feedback
- Redaktionsgrupper: Enighed om "punkter" i "Vurdering/problem"-afsnittet
- Redaktionsgrupper: Brainstorm anbefalinger
- Hver temagruppe vælger 1 til at præsentere og 2 til at tage noter

12:00 Frokost

13:00 Plenum feedback

- Redaktionsgrupper sættes sammen 3-og-3
- Feedback på Tema "Robust bæredygtig Energiforsyning"
- Feedback på Tema "Bolig og byudvikling"
- Feedback på Tema "Adfærd og forbrug"

15:00 Pause

15:30 Spørgetime med eksperter - online

16:30 Redaktionsgrupper: Noter de ændringer, I vil lave i Vurdering og Anbefalinger

17:00 Pause inden aftenmaden

18:00 Aftenmad

Aften: Evt. frivilligt arbejde med emne-teksterne i Redaktionsgrupper

Søndag 28. november 2021

- 9:00 Godmorgen og søndagens opgaver
- 9:15 I Temagrupperne - Skriv anbefalinger som fuld tekst
- Redaktionsgrupper: Anbefalinger som fuld tekst i alle jeres emner
 - Temagrupper: Samle alle anbefalinger i 1 dokument
- 10:30 Plenum: Temperaturtagning på anbefalinger
- 12:00 Frokost
- 13:00 Temagrupperne: Fuld tekst på alle emner
- Redaktionsgrupperne skriver
 - Time-out i Temagruppe, når en Redaktionsgruppe har brug for feedback
- 15:00 Pause
- 15:30 Temagrupperne fortsat
- De sidste tekster gøres færdige
 - Planlæg hvad der skal ske med de "ufærdige"
- 16:30 Opsamling Plenum
- Hvad er færdigt - hvad er ufærdigt?
 - De næste 14 dage: Redaktionsgrupper kan afholde online møder, hvor teksterne færdiggøres
 - Teknologirådet finpudser sprog i de færdige tekster
- 17:00 Tak for denne gang!! Kom godt hjem. Madpakkeudlevering

PROGRAM FOR AFTENMØDE DEN 15. DECEMBER 2021

Afstemninger (instrukser til mødet sendt på email til Borgertinget)

Kære medlemmer af Klimaborgertinget

Her har I vedlagt alt jeres arbejde sat op i den rækkefølge, vi vil bruge i den endelige rapport. Så ved I, hvad I skal bruge weekenden til 😊.

Det er dette dokument I skal bruge den 15/12 kl 18-22 (vi prøver at planlægge, så vi slutter tidligere), hvor I skal stemme om 1) hvert emne, 2) hver eneste anbefaling. Vi vil foreslå jer at tage noter i dokumentet om, hvad I regner med at stemme, så I ikke sidder helt uforberedt under det ret hæsblæsende møde den 15. december. Print helst dokumentet ud, så du nemt kan følge med i dine noter, efterhånden som mødet skrider frem.

På mødet vil I blive opdelt i fire tilfældige grupper. Hver gruppe vil følge fuldstændig den samme tidsplan, hvor der begyndes med emne 1 og sluttet med emne 21.

For hvert af dem får I mulighed for at stemme således:

- Ja
- Nej, jeg er uenig
- Nej, jeg synes ikke denne er færdig
- Ved ikke / Blank

Vi vil fra Teknologirådets side styre det, så alle på skift kommer til at tale. Vi har simpelthen en liste, som vi går ud fra. For hver afstemning vil nogle af jer blive bedt om at fortælle om jeres overvejelser om det, der skal stemmes om, så alle får nogle forskellige perspektiver på sagen, inden I stemmer.

Der stemmes i EngageSuite med mindre du senest i aften meddeler os, at du gerne vil stemme på papir. Som beskrevet i en tidligere mail, vil stemmesedlen så blive sendt med post sammen med en svarkuvert. I EngageSuite vil afstemningen ligne det, I kender fra evalueringerne.

Vi har nogle systemer, som sikrer, at uanset om I stemmer i EngageSuite eller på papir, stemmer I kun 1 gang. Stemmer du begge steder, bliver det EngageSuite, der gælder.

Afstemningen i EngageSuite vil blive holdt åben til den 16. december kl 24.00. Så hvis du ikke kan følge med under mødet, eller hvis du gerne vil tænke mere over noget af det, inden du stemmer, så kan du altså stemme videre dagen efter. Afstemningen åbner først, når mødet går i gang.

Tilbage er der bare at sige god læse- og tænkelyst. Det er tilladt at blive stolt på Borgertingets vegne undervejs.

De allerbedste hilsner fra teamet i Teknologirådet

7 Bilag – Mødedeltagelse

Borgertinget mødedeltagelse

Borgertingets medlemmer er blevet registreret ved deltagelse både ved fysiske og online møder. Ved fysiske møder er der foretaget et check-in om morgenen, og ved online møder er deltagerlisten blevet gennemgået to gange i løbet af møderne.

Af de 99 udvalgte deltagere mødte 85 op på første s weekendmøde. Det er blevet valgt ikke at supplere med nye medlemmer.

Se også Bilag 5, der beskriver udvælgelsen af Borgertingets medlemmer.

Dato	Fremmødte	Type
30. oktober 2021	85	Fysisk weekendmøde, København
31. oktober 2021	80	Fysisk weekendmøde, København
3. november 2021	80	Virtuelt møde online
10. november	81	Virtuelt møde online
17. november	73	Virtuelt møde online
24. november	78	Virtuelt møde online
27. november	69	Fysisk weekendmøde, Aarhus
28. november	67	Fysisk weekendmøde, Aarhus
15. december	69 76 stemmeafgivende	Virtuelt møde online med afstemning*

*Borgertingets medlemmer havde også mulighed for at brevstemme eller stemme online frem til et døgn efter mødet.

8 Bilag – Stemmeresultater

Forord: Borgertinget

Ja: 72, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 0, Total: 76

Ind1 Ja: 73, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank 0: Total: 76

Ind2 Ja: 71, Nej: 3, Nej, ikke færdig: 1, Ved ikke/blank: 1, Total: 76

Ind3 Ja: 65, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 10, Ved ikke/blank: 0, Total: 76

Ind4 Ja: 66, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 1, Total: 75To

1. CO2 - afgift

Ja: 70, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 0, Total: 72

1.1 Ja: 70, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 3, Total: 75

1.2 Ja: 57, Nej: 3, Nej, ikke færdig: 12, Ved ikke/blank: 2, Total: 74

1.3 Ja: 67, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 3, Total: 74

1.4 Ja: 54, Nej: 11, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 3, Total: 74

1.5 Ja: 70, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 1, Ved ikke/blank: 1, Total: 74

1.6 Ja: 51, Nej: 18, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 1, Total: 75

2. Klimamærkning

Ja: 69, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 0, Total: 73

2.1 Ja: 66, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

3. Folkeoplysning

Ja: 63, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 2, Total: 73

3.1 Ja: 57, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 3, Total: 73

3.2 Ja: 44, Nej: 17, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 7, Total: 72

3.3 Ja: 51, Nej: 13, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 3, Total: 71

3.4 Ja: 56, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 3, Total: 72

3.5 Ja: 58, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 2, Total: 72

4. Holdbare produkter og det gode klimaliv

Ja: 63, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 2, Total: 74

4.1 Ja: 52, Nej: 10, Nej, ikke færdig: 10, Ved ikke/blank: 3, Total: 75

4.2 Ja: 60, Nej: 3, Nej, ikke færdig: 9, Ved ikke/blank: 3, Total: 75

5. Grønt og bæredygtigt ressourceforbrug i den offentlige sektor

Ja: 71, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 0, Total: 75

5.1 Ja: 68, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 1, Total: 75

5.2 Ja: 65, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 2, Total: 75

5.3 Ja: 69, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 1, Total: 75

6. Forbrug og vækst

Ja: 40, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 21, Ved ikke/blank: 4, Total: 72

6.1 Ja: 44, Nej: 11, Nej, ikke færdig: 13, Ved ikke/blank: 4, Total: 72

6.2 Ja: 48, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 14, Ved ikke/blank: 3, Total: 72

6.3 Ja: 44, Nej: 9, Nej, ikke færdig: 17, Ved ikke/blank: 2, Total: 72

6.4 Ja: 38, Nej: 11, Nej, ikke færdig: 18, Ved ikke/blank: 6, Total: 73

6.5 Ja: 36, Nej: 20, Nej, ikke færdig: 13, Ved ikke/blank: 4, Total: 73

6.6 Ja: 48, Nej: 12, Nej, ikke færdig: 10, Ved ikke/blank: 3, Total: 73

6.7 Ja: 43, Nej: 15, Nej, ikke færdig: 12, Ved ikke/blank: 2, Total: 72

7. Forbrug, naturressourcer og klima**Ja: 50, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 15, Ved ikke/blank: 1, Total: 71**

- 7.1 Ja: 40, Nej: 8, Nej, ikke færdig: 22, Ved ikke/blank: 4, Total: 74
- 7.2 Ja: 48, Nej: 8, Nej, ikke færdig: 15, Ved ikke/blank: 4, Total: 75
- 7.3 Ja: 65, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 0, Ved ikke/blank: 2, Total: 74
- 7.4 Ja: 54, Nej: 11, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 4, Total: 73
- 7.5 Ja: 45, Nej: 13, Nej, ikke færdig: 9, Ved ikke/blank: 8, Total: 75
- 7.6 Ja: 41, Nej: 19, Nej, ikke færdig: 9, Ved ikke/blank: 6, Total: 75
- 7.7 Ja: 38, Nej: 18, Nej, ikke færdig: 9, Ved ikke/blank: 9, Total: 74

8. Landbruget, klima og naturressourcerne**Ja: 58, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 10, Ved ikke/blank: 2, Total: 74**

- 8.1 Ja: 65, Nej: 6, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 0, Total: 75
- 8.2 Ja: 64, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 8, Ved ikke/blank: 2, Total: 75
- 8.3 Ja: 58, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 9, Ved ikke/blank: 3, Total: 75
- 8.4 Ja: 54, Nej: 12, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 4, Total: 74

9. Det offentlige som grøn bygherre**Ja: 64, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 2, Total: 75**

- 9.1 Ja: 64, Nej: 6, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 1, Total: 75
- 9.2 Ja: 65, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 1, Total: 75
- 9.3 Ja: 66, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 2, Total: 75
- 9.4 Ja: 54, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 14, Ved ikke/blank: 2, Total: 75

10. Genanvendelse af byggematerialer**Ja: 66, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 0, Total: 73**

10.1 Ja: 60, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 3, Total: 74

10.2 Ja: 66, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 0, Total: 75

10.3 Ja: 69, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 1, Total: 75

11. Persontransport og infrastruktur**Ja: 63, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 7, Ved ikke/blank: 1, Total: 71**

11.1 Ja: 67, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 1, Ved ikke/blank: 4, Total: 73

11.2 Ja: 72, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 0, Ved ikke/blank: 2, Total: 74

11.3 Ja: 54, Nej: 6, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 8, Total: 72

11.4 Ja: 56, Nej: 8, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 4, Total: 74

11.5 Ja: 65, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

11.6 Ja: 51, Nej: 18, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 0, Total: 73

11.7 Ja: 60, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 8, Ved ikke/blank: 8, Total: 74

11.8 Ja: 68, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 2, Total: 74

11.9 Ja: 59, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 10, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

11.10 Ja: 69, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 0, Total: 73

12. Cyklismen og det gode klimaliv**Ja: 65, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 0, Total: 73**

12.1 Ja: 62, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 9, Ved ikke/blank: 1, Total: 74

12.2 Ja: 67, Nej: 6, Nej, ikke færdig: 1, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

13. Sammenhængende plan for omlægning af energiforsyningen**Ja: 67, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 0, Total: 73**

13.1 Ja: 68, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

14. Energiforsyning på den korte bane**Ja: 66, Nej: 3, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 1, Total: 72**

14.1 Ja: 65, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 2, Total: 74

14.2 Ja: 67, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

14.3 Ja: 67, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 2, Ved ikke/blank: 3, Total: 74

14.4 Ja: 61, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 4, Total: 74

15. Geotermisk energi og varmepumper**Ja: 62, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 4, Total: 73**

15.1 Ja: 58, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 9, Total: 74

15.2 Ja: 47, Nej: 6, Nej, ikke færdig: 17, Ved ikke/blank: 7, Total: 74

16. Anvendelse af CCS**Ja: 60, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 4, Total: 74**

16.1 Ja: 63, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 1, Ved ikke/blank: 3, Total: 74

16.2 Ja: 62, Nej: 8, Nej, ikke færdig: 1, Ved ikke/blank: 2, Total: 73

16.3 Ja: 56, Nej: 7, Nej, ikke færdig: 7, Ved ikke/blank: 4, Total: 74

17. Finansiering af robust energiforsyning på den korte bane**Ja: 50, Nej: 5, Nej, ikke færdig: 18, Ved ikke/blank: 1, Total: 74**

17.1 Ja: 64, Nej: 3, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 1, Total: 73

17.2 Ja: 62, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 8, Ved ikke/blank: 2, Total: 73

17.3 Ja: 64, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 4, Ved ikke/blank: 3, Total: 72

18. Ramme for forskning og innovation**Ja: 63, Nej: 2, Nej, ikke færdig: 6, Ved ikke/blank: 1, Total: 72**

18.1 Ja: 47, Nej: 12, Nej, ikke færdig: 14, Ved ikke/blank: 1, Total: 74

18.2 Ja: 66, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 3, Ved ikke/blank: 0, Total: 73

18.3 Ja: 61, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 8, Ved ikke/blank: 0, Total: 73

18.4 Ja: 57, Nej: 4, Nej, ikke færdig: 13, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

18.5 Ja: 68, Nej: 1, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 0, Total: 74

18.6 Ja: 68, Nej: 0, Nej, ikke færdig: 5, Ved ikke/blank: 1, Total: 74

Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet

Holmens Kanal 20, 1060 København

Tlf. : +45 33 92 28 00

E-mail: kefm@kefm.dk